

Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Suomessa

Esiselvitys

Niina Kilpelä

Kynnys konsultit / Kynnys ry

24.6.2010

ESISELVITYS RAKENNETUN YMPÄRISTÖN TILASTA SUOMESSA

Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Suomessa -esiselvityksessä kartoitettiin olemassa olevaa tietoa rakennetun ympäristön esteettömyydestä ja tehtiin tutkimussuunnitelmaehdotus päävaiheelle. Työssä painotettiin olemassa olevaa rakennuskantaa ja korjausrakentamista. Tarkasteltavina osa-alueina olivat mm. asunnot ja asuinrakennukset, asuinympäristöt, julkiset rakennukset ja liikenteeseen sekä muuhun infrastruktuuriin liittyvät rakennukset ja ympäristöt.

Suunnitteluohjeita ja tutkimuksia rakennetun ympäristön esteettömyydestä hyödynnettiin. Avainhenkilöiden haastattelujen avulla kartoitettiin esteettömyysmäärausten kattavuutta, käyttökelpoisimpia lähteitä esteettömyystiedolle sekä lisätiedon tarvetta. Lisäksi haastattelussa arvioitiin kansainvälisten esteettömyyssitoumusten vaikutusta esteettömyyden toteutumiseen ja rakennussuojelun ja esteettömyyden suhdetta sekä myös sitä, miksi esteettömyys ei toteudu käytännössä.

Tämä esiselvitys toteutettiin ympäristöministeriön ja Helsingin kaupungin rahoituksella. Hankkeen ohjausryhmässä olivat asuntoneuvos Raija Hynynen ja yliarkkitehti Erja Väyrynen ympäristöministeriöstä sekä projektinjohtaja Pirjo Tujula Helsinki kaikille -projektista. Selvityksen on laatinut arkkitehti Niina Kilpelä Kynnys ry:stä.

Helsingissä 22.6.2010

Raija Hynynen
Ympäristöministeriö
Rakennetun ympäristön osasto

Pirjo Tujula
Helsingin kaupunki
Helsinki kaikille -projekti

Sisältö

1. TARVE ESTEETTÖMYYDEN TILAN SELVITTÄMISEEN JA SIITÄ SAATAVAT HYÖDYT	5
1.1. Esteettömyyden määrittely	5
1.2. Korjausrakentamisen strategian toimeenpanosuunnitelma.....	6
1.3. Kansainvälisiä sitoumuksia ja niiden toteutus	6
2. TIETO RAKENNETUN YMPÄRISTÖN NYKYTILASTA	8
2.1. Asuinrakennukset.....	8
2.2. Asuinympäristöjen ulkoalueet	11
2.3. Julkiset rakennukset ja palvelurakennukset.....	11
2.4. Yksityiset liikerakennukset	12
2.5. Liikennealueet (<i>terminaalit, pysäkkialueet, esteettömät autopaikat</i>).....	12
3. OHJAUKSEN JA VALVONNAN NYKYTILA.....	13
3.1. Suunnittelun ohjaus	13
3.1.1. Esteettömyysmääräykset ja -ohjeet	13
3.1.2. Toteutusta tukeva materiaali (<i>oppaat ja ohjeet</i>)	14
3.2. Alueiden käytön suunnittelu, kaavoitus ja liikennesuunnittelu.....	15
3.2.1. Esteettömyys yleiskaavassa ja asemakaavassa	15
3.2.2. Liikennesuunnittelu	15
3.3. Toteutus ja valvonta	16
3.3.1. Esteettömyyden toteutumisen seuranta	16
3.3.2. Rakennusvalvonnan tehtävät.....	17
3.3.3. Rakennussuojelu ja esteettömyys.....	18
4. KEINOJA RAKENNETUN YMPÄRISTÖN NYKYTILANTEEN SELVITTÄMISEKSI JA ESTEETTÖMYYDEN KEHITTÄMISEKSI	19
4.1. Esteettömyysluokitus ja -kartoitus.....	19
4.1.1. Rakennusten esteettömyyden kartoittaminen	20
4.2. Esteettömyysmääräysten kehittäminen ja esteettömyys kaavoituksessa	21
4.3. Esteettömyystiedon lisääminen ja informaatio-ohjaus	25
4.4. Hyvät käytännöt	27
4.5. Koulutus	28
5. EHDOTUS TUTKIMUSSUUNNITELMAKSI SELVITYKSEN PÄÄVAIHEELLE	29
5.1. Tavoitteet.....	29
5.2. Sisältö.....	30
5.3. Tutkimusmenetelmät	33
5.4. Ehdotus selvityksen seuraaviksi vaiheiksi	33

LIITE 1 Haastattelukysymykset.....	35
LIITE 2 Haastatellut henkilöt	38
LIITE 3 KORVO: 8. Esteettömyys / osa 8.1 Esteettömyys korjausrakentamisessa	39
LIITE 4 Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Article 9 - Accessibility ..	41
LIITE 5 Esteettömyyteen liittyviä tutkimuksia, julkaisuja ja ohjeita	42

1. TARVE ESTEETTÖMYYDEN TILAN SELVITTÄMISEEN JA SIITÄ SAATAVAT HYÖDYT

Kokonaisnäkemys rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta Suomessa puuttuu. Nykytilanteelle on vain karkeita arvioita, ei tutkimustuloksia. Tästä johtuen rakennusten esteettömyyskorjaustarpeen laajuus ei myöskään ole tiedossa. Ilman systemaattisia esteettömyyskartoituksia ja esteettömyysluokitusta tilanteen arviointi on myös mahdotonta. Kustannuksista saatu tieto on vähäistä. Tieto korjausten kustannuksista saavutettuihin hyötyihin verrattuna puuttuu.

Rakennetun ympäristön esteettömyyden nykytilaa on käsitelty tässä eri osaluokkien kautta. Selvitys keskittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja korjausrakentamiseen. Pääaineiston muodostavat hankkeen aikana tehdyt haastattelut ja näitä tukevat kirjalliset lähteet.

Korjausrakentamisessa esteettömyyden koetaan toteutuvan uudisrakentamista huonommin. Hyvä suunnittelija voi kuitenkin tehdä paljon rakennetun ympäristön parantamiseksi. Rakennuksia korjattaessa tavoitteena tulee haastattelujen perusteella olla mahdollisimman hyvä esteettömyys kaikkien käyttäjärühmien kannalta.

Suurimmat esteettömyyden haasteet liittyvät korjausrakentamiseen ja käyttötarkoituksen muutoksiin. Maankäyttö- ja rakennuslaki on näiden kohdalla hyvin tulkinnanvarainen: (MRL § 13) "Rakennuksen korjaus- ja muutostyössä määräyksiä sovelletaan, jollei määräyksissä nimenomaisesti määrätä toisin, vain siltä osin kuin toimenpiteen laatu ja laajuus sekä rakennuksen tai sen osan mahdollisesti muutettava käyttötapa edellyttävät". Tulkinnat ovat haastattelujen perusteella hyvin joustavia ja vaihtelevia tämän pykälän kohdalla, mikä johtaa usein esteettömyydestä tinkimiseen.

Rakentamisen säädökset koskevat uudisrakentamista. Määräysten soveltaminen korjausrakentamiseen edellyttää haastattelujen perusteella selvittämistä. Korjausrakentamisen määrän kasvaessa voidaan tarvita uusia määräyksiä ja niiden sovel- lusohjeita, jotta esteettömyys saadaan toteutumaan parhaalla mahdollisella tavalla. Ongelma on tunnistettu ja säännösmuutosten tarpeellisuudesta on ympäristöministeriössä alkamassa selvitys.

1.1. Esteettömyyden määrittely

Esteettömyyttä ja sen eri tasoja ei ole määritelty tällä hetkellä valtakunnallisesti. Eri käyttäjäryhmien (esimerkiksi näkö- ja kuulovammaiset henkilöt) erilaiset tarpeet rakennetussa ympäristössä eivät haastatteluissa saadun tiedon perusteella tule huomioituksi vielä riittävän hyvin. Rajanveto siitä, milloin yhdenvertaisuuden katsotaan toteutuvan rakennetussa ympäristössä, on nykytilanteessa epäselvää. Fyysisten esteiden poistamisen lisäksi tarvitaan kokonaisnäkemys rakennuksen toiminnallisuudesta.

1.2. Korjausrakentamisen strategian toimeenpanosuunnitelma

Asuntojen ja asuinympäristöjen esteettömyys on nostettu yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi ympäristöministeriön korjausrakentamisen strategian toimeenpanosuunnitelmassa 2009–2017¹ joka pohjautuu valtioneuvoston vuoden 2008 periaatepäätökseen korjausrakentamisesta². Ikääntyneiden asuinolojen parantaminen ja esteettömyyden edistäminen on yksi toimeenpantavista hankekokonaisuuksista, joilla toteutetaan korjausrakentamisen strategiaa. Tämä esiselvitys on osa tätä kokonaisuutta.

Korjausrakentamisen määrä on kasvanut viime vuosina. Väestön ikääntyessä rakennuskannan esteettömyys on noussut ajankohtaiseksi kysymykseksi, kun kotona asumista halutaan tukea. Esteettömyys ei enää ole vain vammaisliikkeen näkökanta vaan siitä hyötyjiä on merkittävästi enemmän. Korjausrakentamisessa tulee huomioida esteettömyys ja tehdä järkevä korjaus kerralla, jotta sen hyödyt saadaan maksimoitua.

1.3. Kansainvälisiä sitoumuksia ja niiden toteutus

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK:n ihmisoikeussopimus kieltää vammaisten ihmisten syrjinnän kaikilla eri elämäntilanteilla. Vielä tänä päivänä eri tavalla vammaiset ihmiset muodostavat yhden eniten syrjäytetyistä ryhmistä. Heidän elämäänsä, kehitystään ja osallistumistaan vaikeuttaa suuri määrä fyysisiä, oikeudellisia ja sosiaalisia esteitä.³ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴ ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat kansainvälisesti voimaan 3.5.2008.

Suomi allekirjoitti yleissopimuksen ensimmäisten valtioiden joukossa, mutta kansalliset ratifiointitoimet ovat edenneet hitaasti. Jo allekirjoittamalla YK:n vammaissopimuksen, Suomi on sitoutunut säätämään lakeja, jotka ovat yleissopimuksen tarkoituksen mukaisia ja toteuttavat sen tavoitteita. Yleissopimuksen kansallinen voimaansaattaminen edellyttää Suomen hallituksen käsityksen mukaan kansallisen lainsäädännön tarkistamista ja saattamista sopimuksen edellyttämälle tasolle. Vammaisten ihmisten asema Suomessa on yleisen käsityksen mukaan hyvä. Todellisuudessa vammaisten syrjintä on kuitenkin yleistä ja laaja-alaista yhteiskunnan eri osa-alueilla⁵. Etenkin välillinen syrjintä ja institutionaalinen syrjintä esim. rakennetussa ympäristössä voivat olla vaikeasti tunnistettavia ja niihin on vaikea puuttua, kun syrjinnän seurannan ja valvonnan järjestelmä on kehittämätön.

YK:n yleissopimuksessa kaikille sopiva suunnittelulla (Universal design)⁶ tarkoitetaan tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua sellaisiksi, että

¹ Korjausrakentamisen strategian toimeenpanosuunnitelma 2009–2017, Suomi satavuotisjuhlakuntoon, ympäristöministeriön raportteja 7/2009

² <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=296646&lan=fi&clan=fi>

³ Lähde: Vammaisten ihmisoikeuskeskus VIKE

⁴ United Nations: Convention on the Rights of Persons with Disabilities

⁵ Syrjintä Suomessa 2006, toim. Outi Lepola & Susan Villa, Ihmisoikeusliitto ry, 2007.

⁶ Alkuperäinen teksti, Artikla 2: "Universal design" means the design of products, environments, programmes and services to be usable by all people, to the greatest extent possible, without the need for adaptation or specialized design.

Alaviitteet jatkuvat seuraavalla sivulla

kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua.

Kohtuullisella mukauttamisella⁷ tarkoitetaan tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta, ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Yleissopimuksen 9 artikla, esteettömyys⁸, edellyttää sopimuspuolten toteuttavan asianmukaisia toimia varmistaa vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn mm. fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla. Näitä toimia, joihin sisältyy saavutettavuuden esteiden tunnistaminen ja poistaminen, sovelletaan mm. rakennuksiin, teihin, kuljetukseen sekä muihin sisä- ja ulkotiloihin, koulut, asunnot, terveydenhuoltoyksiköt ja työpaikat mukaan lukien.

Sopimuspuolten edellytetään toteuttavan asianmukaisia toimia, joilla kehitetään ja saatetaan voimaan yleisölle avoimien tai tarjottavien tilojen ja palvelujen saavutettavuutta koskevia vähimmäisstandardeja ja -ohjeita ja valvotaan niiden täytäntöönpanoa. Sopimusosapuolten edellytetään myös varmistavan, että yksityiset tahot, jotka tarjoavat yleisölle avoimia tai tarjottavia tiloja ja palveluja, ottavat huomioon kaikki esteettömyyden osatekijät vammaisten henkilöiden kannalta.

Yleissopimus edellyttää myös sopimusosapuolten antavan sidosryhmille koulutusta vammaisten henkilöiden kohtaamista esteettömyyskysymyksistä ja tuottavan yleisölle avoimien rakennusten ja muiden tilojen opastetekstit pistekirjoituksella sekä helposti luettavassa ja ymmärrettävässä muodossa. YK:n vammaissopimuksen 4 (3) artiklan mukaan laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä sekä muita vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät heitä edustavien järjestöjen kautta.

Hallituksen vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO)

Suomen allekirjoittama YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista toimii Hallituksen vammaispoliittinen ohjelman, VAMPO 2010-2015+, normatiivisena pohjana. VAMPO:n laatiminen ja toteutus tukee yleissopimuksen kokonaisvaltaista kansallista edistämistä ja toimeenpanoa. VAMPO:n toimenpiteinä mainitaan myös yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan ratifioinnin loppuun saattaminen sekä raportointi vammaisten henkilöiden oikeuksien täytäntöönpanosta.

“Universal design” shall not exclude assistive devices for particular groups of persons with disabilities where this is needed.

⁷ Alkuperäinen teksti, Artikla 2: “Reasonable accommodation” means necessary and appropriate modification and adjustments not imposing a disproportionate or undue burden, where needed in a particular case, to ensure to persons with disabilities the enjoyment or exercise on an equal basis with others of all human rights and fundamental freedoms;

⁸ Artikla 9, esteettömyys “Accessibility”, on esiselvityksen liitteenä nro 4

Yhdenvertaisuusdirektiivi

EU:n yhdenvertaisuusdirektiivi on parhaillaan tekeillä. Direktiivillä pyritään yhdenmukaistamaan käytäntöjä palvelujen saavutettavuuden sekä palvelurakennusten esteettömyyden osalta. Tämä koskee osittain myös asumista.

Direktiivin luonnoksessa käsitellään sekä yleistä esteettömyyden kehittämistä että yksilöllisiä mukauttamisia. Molemmista on (luonnosasteella) mukana edellytys siitä, etteivät muutokset saa aiheuttaa kohtuuttomia kustannuksia. Samoin todetaan YK:n yleissopimuksessa. Yleisen esteettömyyden voidaan katsoa hyödyttävän suurta käyttäjäryhmää, ei ainoastaan vammaisia henkilöitä. Yksilöllisillä mukauttamistoimilla voitaisiin kehittää tilannetta edelleen tapauskohtaisesti ja pohtia korvaavia ratkaisuja. Ennakoivat mukauttamistoimet esteettömyyden kehittämiseksi ovat olleet direktiivin luonnoksissa mukana. Toteutukseen on suunniteltu myös ajallista porrastusta.

Direktiivin edellytysten täytyminen jatkossa edellyttää haastattelujen perusteella tarkentavaa keskustelua siitä, milloin rakennuksen todetaan olevan esteetön ja min-kälaiset ratkaisut katsotaan riittäväksi esteettömyyden toteutumiseksi. Tämä keskustelu on alkutekijöissään myös Suomessa.

EU-standardit

EU-standardeja, jotka vaikuttavat esteettömyyteen, on vähän. Hissistandardi on niistä tällä hetkellä merkittävin. Tulossa on myös ulkotilojen opaslaattoja koskeva standardi. Standardit eivät kuitenkaan ensisijaisesti lähde esteettömyydestä.

EU-standardeilla ei koeta haastattelujen perusteella olevan vaikutusta pientalojen esteettömyyteen, vaan lähinnä julkiseen rakentamiseen. Kansalliset määräykset tarkentavat direktiivejä ja standardeja, koska ne ovat niitä yksityiskohtaisempia. Suomen rakentamismääräyskokoelman määräysten koetaan olevan Euroopan laajuisesti tarkasteltuina kohtalaisen tiukkoja, mutta niissä on liikaa tulkinnanvaraa.

2. TIETO RAKENNETUN YMPÄRISTÖN NYKYTILASTA

2.1. Asuinrakennukset

Asuinrakennusten suurimpia ongelmakohtia esteettömyyden kannalta ovat haastattelujen perusteella esteelliset sisäänkäynnit, hissittömyys ja pienet pesutilat korkeine kynnyksineen. Sisäänkäynnin tasoeron lisäksi voi pelkästään asuinrakennuksen ulko-oven avaamisen hankaluus jo estää lähelläkin sijaitsevien palvelujen käytön. Vaikka portaat koetaankin tärkeäksi liikuntakyvyn ylläpitäjäksi, muodostuvat ne usein lopulta esteeksi kotona selviämiseksi, jos hissiä ei ole. Pientaloissa pesutilojen sijoittuminen muualle kuin sisääntulokerrokseen koetaan myös ongelmaksi, samoin asuntojen sisäiset tasoerot.

Esteettömän hissien vähimmäismitoitukset on määritelty. Rakennuksen toiminnoista riippuen esteetön liikkuminen edellyttää vähimmäismitoitusta tilavampia ratkaisuja.

Tilanpuutteessa korjausrakentamisessa hyväksytään myös mitoitukseltaan pienempi hissi. Myös näille esteettömyyden kannalta liian pienille asuinrakennusten hisseille annetaan hissiavustusta. Haastatteluissa korostettiin, että hankalissa kohteissa kaikki toteutusvaihtoehdot tulee selvittää tarkasti ja tutustua jo toteutettuihin hyviin ratkaisuihin, jotta ei valita halvinta ratkaisua esteettömyyden kustannuksella. Toisaalta pienikin hissi on parempi ratkaisu kuin hissittömyys.

Asunnonmuutostöiden korvaamiseksi on käytössä kaksi rahoituslähdetä: vammaispalvelulain nojalla korvattavat muutostyöt ja ARA:n (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus) myöntämä rahoitus. Vammaispalvelulain⁹ nojalla toteutettavat asunnon muutostyöt ovat vaikeavammaisen henkilön subjektiivinen oikeus. Kunta maksaa muutostyöt täysmääräisesti. ARA puolestaan myöntää kunnille määrärahoja vanhusten ja vammaisten asuntojen korjausavustuksiin. Kunnan hakijalle¹⁰ myöntämän avustukseen liittyy myös tulo- ja varallisuusharkinta. Avustus kattaa 40 % kustannuksista ja erityistapauksissa 70 % (esim. rintamaveteraanit).

Asunnonmuutostöiden koetaan haastattelujen perusteella painottuvan liikaa vammaispalvelulain mukaisiin muutostöihin, jolloin esim. ikääntyneet toimintakykyä menettäneet henkilöt jäävät sen ulkopuolelle. Vammaispalvelulaki koetaan myös hitaaksi tavaksi muutostöiden toteutukselle, joten sillä ei pystytä vastaamaan nopeisiin muutostyön tarpeisiin.

2.1.1. Kerrostalot

Haastattelujen perusteella nykyisten määräysten koetaan antavan oikean suunnan kerrostaloasumisen esteettömyydelle. Ongelmia nähdään olevan ensisijaisesti toteutuksessa ja määräysten soveltamisessa. Määräykset koskevat uudisrakentamista, mutta niiden vaikutus heijastuu myös korjausrakentamiseen. Esteettömyyden koetaan toteutuneen kerrostaloissa kuitenkin pientaloja paremmin, mutta myös kerrostalorakentamisessa kyseenalaistetaan edelleen esteettömyysvaatimuksia, kuten esimerkiksi 1500 mm pyörähdysympyrän mitoittama vapaa tila wc- ja pesutiloissa. Suunnitelmassa esitetyt mitoitusratkaisut eivät myöskään aina tuota toimivaa lopputulosta (esim. pyörähdysympyrän mitoittamaan vapaaseen tilaan on sijoitettu kiintokalusteita tai vapaa tila on sijoitettu toiminnan kannalta väärin). Ongelma koskee niin uudisrakentamista kuin korjausrakentamista.

⁹ Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (1987/759) 13§ ”Suoritettaessa korvausta asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden tai laitteiden hankkimisesta aiheutuviin kustannuksiin pidetään vaikeavammaisena henkilöä, jolle liikkuminen tai muu omainen suoriutuminen vakituisessa asunnossa tuottaa vamman tai sairauden vuoksi erityisiä vaikeuksia.” (vrt. palveluasumisen tarve)

12 § ”Korvattavia asunnon muutostöitä ovat henkilön vamman tai sairauden vuoksi suoritettavat välttämättömät rakennustyöt kuten ovien leventäminen, luiskien rakentaminen, kylpyhuoneen, WC:n ja vesijohdon asentaminen, kiinteiden kalusteiden ja rakennus- ja sisustusmateriaalien muuttaminen sekä vastaavat muut henkilön vakituisessa asunnossa suoritettavat rakennustyöt. ... myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä lähiympäristöstä.”

”Korvattavia asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita ovat nostolaitteet, hälytyslaitteet tai vastaavat muut asuntoon kiinteästi asennettavat välineet ja laitteet.”

¹⁰ Ympärivuotisessa asuinkäytössä olevan asuinrakennuksen tai asunnon omistaja. Käytettävä avustuksen saajan asuntona vähintään viisi vuotta.

Luhtitalojen osalta tilanne koetaan usein hyväksi, edellyttäen että käytävä on riittävän tilava. Loft-asunnoissa ongelmaksi mainitaan yleisesti toisen kerroksen saavutettavuus: löytyykö nostimelle tilaa. Pienkerrostalot koetaan esteettömyyden kannalta erittäin hankaliksi, sillä määräysten soveltamisessa on tulkinnanvaraa hissien rakentamisvelvoitteen osalta.

Kerrostalojen yhteistilojen osalta suurimmaksi ongelmaksi koetaan esteet sisäänkäynnillä. Sisäänkäynti on harvoin riittävän hyvin suojattu sääolosuhteilta, tasanne puuttuu, ovi on raskas avata, sisäänkäynnissä on tasoeroja ja tuulikaappi on usein ahdas. Pääsy hissille saattaa olla tasoerojen takana ja hississä toimiminen hankalaa (kerrostasanteen mitoitus / hissien mitoitus).

Jätehuoneiden saavutettavuus sekä pysäköintitilat (hallit) ovat haastattelujen perusteella myös ongelmallisia. Kulkureiteillä on usein raskaita ovia. Esteettömiä autopaikkoja toteutetaan harvoin oma-aloitteisesti ja niiden lisääminen jälkikäteen on hankalaa tilan puutteen takia. Usein niiden sijainti on myös huono saavutettavuuden kannalta. Taloyhtiöiden pesulatioissa toimiminen on usein myös vaikeaa kalusteiden ja varusteiden sijoitusten vuoksi, vaikka sisäänkäynti olisikin esteetön.

Ongelmia aiheuttavat haastattelujen perusteella edelleen myös piha-alueiden pintamateriaalit, painavat palo-ovet, asuntokohtaisten varastotilojen saavutettavuus ja talokohtaiset saunatilat, joissa esteettömyyttä ei ole huomioitu. Parvekkeelle, katto-terasseille ja pihalle pääsyn esteettömyydessä on edelleen puutteita.

Esteettömyyden merkityksen ymmärtämistä pidetään tärkeänä myös taloyhtiöiden osalta, sillä esteettömyys voi myös nostaa talon/asunnon arvoa ja haluttavuutta. Jälkiasennushissien toteuttamisen kannalta rakennussuojelu koetaan joissain tapauksissa ongelmaksi. Ullakkorakentamisen avulla voidaan saada taloudellisia mahdollisuuksia myös hissien rakentamiseen. (Ks. myös 3.3.3. Rakennussuojelu ja esteettömyys). Tietoa hissirakentamisesta ja toteutuksen vaihtoehtoista on tarjolla melko runsaasti.

Uuden asunto-osakeyhtiölain (tulee voimaan 07/2010) vaikutuksen esteettömyyden kannalta oletetaan olevan positiivinen. Esimerkiksi hissien hankintakustannukset voidaan jakaa kohtuullisemmin asuntojen kesken: katutasoon sijoittuvan asunnon kustannukset kevenevät ja ylimpiin kerroksiin sijoittuvien asuntojen kustannusten nousu on silti kohtuullinen suhteutettuna saavutettavaan hyötyyn. Tämä uskotaan helpottavan viime vuosina jäissä olleiden hankkeiden jatkamista.

2.1.2. *Erillispientalot ja kytketyt pientalot*

Haastattelujen perusteella useampikerroksiset pientalot koetaan erityisen ongelmallisiksi esteettömyyden kannalta. Yksikerroksisissa pientaloissa sisäänkäynnin esteettömyyden puutteet muodostuvat usein esteeksi kohtuullisesti toimivien sisätilojen käytölle. Esteettömyysmääräykset koskevat uudisrakentamista, mutta niiden vaikutus heijastuu myös korjausrakentamiseen. Erityisesti pientalojen osalta toivotaan tarkempia määräyksiä esteettömyyden toteutumisesta. Määräyksissä ei haastateltavien mukaan vielä huomioida toiminnallisuutta ja muunneltavuutta riittävästi.

2.2. Asuinympäristöjen ulkoalueet

Haastattelujen perusteella asenteiden, taloudellisten resurssien puutteen ja rakennussuojelun koetaan olevan suurimpia esteitä esteettömyyden paremmalle toteutukselle asuinympäristöissä. Myös ilkvallan vaara rajoittaa esteettömien ratkaisujen toteuttamista, esimerkiksi opasteiden toteutuksessa. Esteettömiä tuotteita uskotaan saatavan lisää, kun kysyntä kasvaa.

Maastonmuotojen koetaan aiheuttavan hankaluuksia esteettömyyden toteutumiseksi useilla asuinalueilla. Vanhat ympäristöt ja tiivis rakentaminen ovat yleisesti hankalia, sillä usein riittävä tila esteettömälle ratkaisulle puuttuu.

Keskeisille puistoalueille tulee päästä esteettömästi joukkoliikennevälineillä. Ulkoalueilla esteettömyys on valitettavan usein toteutettu vain lyhyenä esteettömänä reittinä. Väylien pintamateriaalit koetaan ongelmaksi asuinympäristön esteettömyydessä niin liikkumisen kuin näkemisympäristön ja opastamisenkin osalta. Pintamateriaalin avulla annettava informaatio ei ole nykytilanteessa yhtenäinen eri kohteissa. Haastattelujen perusteella tämän pelätään johtavan jopa vaaratilanteisiin.

Reunakivien koetaan aiheuttavan edelleen ongelmia, myös uusilla asuinalueilla. Suojelunäkökulmasta vanhat kiveykset ja sadevesikourut muodostuvat ongelmalliseksi. Eri liikkumismuotojen ja -nopeuksien (pyöräilyn ja kävelyn) yhdistäminen yhteiselle väylälle on hankalaa ja eri käyttäjien vaatimukset aiheuttavat välillä ristiriitaitilanteita.

2.3. Julkiset rakennukset ja palvelurakennukset

Liikkumisen esteettömyyden koetaan toteutuvan julkisissa rakennuksissa suhteellisen hyvin. Näkemisen ja kuulemisen esteettömyyttä ei sen sijaan vielä huomioida riittävästi julkisessa rakentamisessa. Rakennusajankohdan esteettömyysmääräyksistä johtuu, että mitä uudempi rakennus, sitä esteettömämpi se yleensä on. Muutoin ei erilaisten julkisten rakennusten ja palvelurakennusten välillä koettu haastattelujen perusteella olevan merkittäviä eroja niiden esteettömyydessä. Osa haastatteluista koki esteettömyyden toteutuvan terveydenhuollon rakennuksissa useammin kuin muissa palvelurakennuksissa.

Haastattelujen perusteella eri käyttäjäryhmien (esimerkiksi näkö- ja kuulovammaiset henkilöt) tarpeita ei aina oteta riittävästi huomioon. Suunnittelijalla ei aina ole tiedossaan kaikkien kannalta parhain ratkaisu. Haastatteluissa tuli esille myös näkemys siitä, että vammaisjärjestöjen tulisi päästä yhteisymmärrykseen hyvästä toteutuksesta. Tämä edellyttää kompromisseja eri käyttäjäryhmien kannalta parhaimmista ratkaisuista. Esimerkiksi tasoerot toimivat näkövammaisille henkilöille ohjaavina elementteinä, mutta aiheuttavat helposti esteen liikkumisesteisille henkilöille. Kompromissiratkaisujen tavoitteena tulee olla kaikkien käyttäjien kannalta mahdollisimman hyvän vaihtoehdon löytäminen. Ratkaisujen löytämisen tueksi tarvitaan hyviä esimerkkejä toteutuksesta ja lisätietoa erilaisista tarpeista. Parhain ratkaisu tulisi määritellä yhteisymmärryksessä.

Suunnittelijoiden tiedonpuutteen ja yleisten esteettömyyden vastaisten asenteiden koetaan olevan paremman toteutuksen esteenä. Keskustelua käydään edelleen siitä, tuleeko kaikkien tilojen täyttää esteettömyyskriteerit, vai voidaanko toisaalla joustaa. Kaikkien tilojen ei vielääkään edellytetä soveltuvan kaikille. Asenteiden näkyminen erilaisina esteettömien tilojen ”vammaiskiintiönä” nousi myös esille haastatteluissa. Suunnittelu ja toteutus ovat vielä kaukana yhdenvertaisuuden tavoitteista. Haastatteluissa kerrottiin myös tilanteista, joissa suunnitelmissa olevat hyvät ratkaisut on jätetty lopulta toteuttamatta, koska esteettömyys on koettu turhaksi investoinniksi.

Palvelurakentamisen osalta tilaajalta saatujen tilasuunnittelun ohjeiden ei aina koeta huomioivan mahdollisimman esteetöntä korjausrakentamista. Esimerkiksi wc-tiloja mitoittava tilavaraus ei aina mahdollista toiminnan kannalta riittävää määrää esteettömiä wc-tiloja. Palveluasumisessa huomio tulisi kiinnittää myös piha-alueisiin: haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että tontit ovat jäämässä pieniksi eikä piha-alueelta löydy mielekästä tilaa virkistyshetkeen. Tämä korostuu erityisesti käyttötarkoitusten muutoksissa. Rahoituksen saannin edellytysten toivotaan tukevan esteetöntä korjausrakentamista ja esteettömän toiminnan kannalta riittävää mitoitus.

Lähtökohtaisesti pitää pyrkiä siihen, että kaikki voivat käyttää samaa pääsisäänkäyntiä. Korjausrakentamisessa vaihtoehtoinen esteetön sisäänkäynti on joskus välttämätön ratkaisu, mutta sen koetaan asettavan käyttäjät eriarvoiseen asemaan. Vaihtoehtoinen esteetön sisäänkäynti tulee aina opastaa pääsisäänkäynniltä. Haastatteluissa korostettiin, että poikkeusratkaisujen tulisi olla positiivinen lisä, ei erityisratkaisu, joka asettaa käyttäjät eri asemaan.

2.4. Yksityiset liikerakennukset

Suuret liikerakennukset todettiin haastattelujen perusteella liikkumisen osalta jo varsin esteettömiksi. Esteettömyyden on ymmärretty hyödyttävän suurta käyttäjäryhmää ja edistävän kaupankäyntiä liikkumisen ja toimimisen helpottuessa. Pienemmissä liiketiloissa keskusta-alueilla on ongelmia sisäänkäyntien osalta. Näkemisen ja kuulemisen esteettömyyden huomioimisessa on puutteita myös liikerakennuksissa.

2.5. Liikennealueet (terminaalit, pysäkkialueet, esteettömät autopaikat)

Haastattelujen perusteella liikennealueiden esteettömyydessä on tapahtunut edistystä. Esteettömyyden ei kuitenkaan koeta toteutuvan nykytilanteessa riittävän hyvin. Eri käyttäjäryhmien tarpeita on kyllä huomioitu lukuisissa ohjeissa, mutta käytännössä puutteita ja ongelmakohtia löytyy kuitenkin edelleen. Esimerkkeinä mainittiin korottamattomat pysäkit, pysäkkialueiden esteettömyys näkövammaisten henkilöiden kannalta, äänikuulutusten puuttuminen liikennevälineissä ja pysäkeillä sekä visuaalisen opastuksen puuttuminen (mm. poikkeustilanteista tiedottaminen). Esteetön matalalattiabussi muuttuu esteelliseksi, jos pysäkkiä ei ole korotettu ja raitiovau-nupysäkeissä (korotetuissa) koetaan edelleen ongelmaksi vaunun ja pysäkin väliin jäävä rako. Olemassa olevassa ympäristössä tilanpuute estää myös pysäkkien ko-

rottamista jalkakäytävien ollessa liian kapeita tai pysäkin ollessa liian lähellä tontti-liittymää.

Vanhojen pysäkkien korjaaminen on kallista ja rahoituksen saaminen koetaan vaikeaksi. Olemassa olevien katujen suuret pituus- ja sivukaltevuudet aiheuttavat esteettömyyden kannalta hankalia tilanteita. Esteettömien pysäkkien rakentaminen on tällöin vaikeaa. Lisäksi kunnossapidon puutteet aiheuttavat ongelmia muutoin esteettömissä ympäristöissä. Mm. pysäkkialueille kaivataan lämmitystä talviolosuhteissa, sillä jää tuottaa ongelmia. Pelkän pysäkkialueen lämmitys ilman katualueen lämmitystä ei kuitenkaan ole järkevää, sillä lämmitettyjen alueiden reunoille keräytyvä jää on myös este.

Taloudelliset resurssit vaikuttavat usein nopeasti kunnossapitoon. Kunnossapidon puutteista ja säästöistä aiheutuu kuitenkin helposti kuluja, jotka siirtyvät usein toiselle taholle. Esimerkiksi tapaturmien korvaamisesta aiheutuvat kulut näkyvät muualla kuin kunnossapidossa. Haastatteluissa korostettiin poliittisten päätösten tarvetta liikennealueiden esteettömyyden kehittämiseksi ja sitä kautta taloudellisten resurssien varaamista kunnossapitoon ja korjaukseen.

Asenteiden aiheuttamat ongelmat tulevat esiin myös liikennealueiden kunnossapidossa. Konkreettisenä esimerkkinä haastatteluissa mainittiin ympäristöstä kerätyn lumen kasaaminen esteettömälle autopaikalle. Suurin osa esteettömistä autopaikoista sijaitsee tonteilla eli ne ovat kiinteistöjen vastuulla.

Raideliikenteen asemilla suunnistettavuudessa koetaan edelleen olevan parantamisen varaa. Kuunteluolosuhteita pidetään hankalina ja induktiosilmukoita ei vielä ole riittävästi tarjolla asemahalleissa ja lipunmyyntipisteissä. Lipunmyyntitiskien rakenteissa ei vielä kaikkialla ole huomioitu esteettömyyttä. Esteettömän toimimisen kannalta lipunmyyntilaitteet koetaan ongelmallisiksi. Lentoliikenteen terminaaleissa on kehitettävää vielä liikkumisen esteettömyydenkin osalta. Suurissa terminaaleissa liikkumisen esteettömyys on haastattelujen perusteella huomioitu parhaiten. Laivaliikenteen osalta suurimmaksi ongelmaksi koetaan puutteet esteettömyydessä siirtymisessä pienempiin aluksiin.

3. OHJAUKSEN JA VALVONNAN NYKYTILA

3.1. Suunnittelun ohjaus

3.1.1. Esteettömyysmääräykset ja -ohjeet

Näkemykset esteettömyysmääräysten riittävydestä vaihtelevat. Toisaalta määräykset koetaan periaatteessa riittäviksi ja kattaviksi, mutta ongelmia koetaan olevan niiden soveltamisessa. Käytännössä sovelletaan vain määräystä ja ohjeet jätetään huomioimatta, jolloin lopputulos ei ole välttämättä määräyksen hengen mukainen ja esteettömyyden kannalta toimiva. Määräyksissä koetaan olevan liikaa tulkinnanvara.

Toisaalta koetaan, että nykyiset ohjeet eivät huomioi riittävästi esteettömyyden eri osa-alueita. Suurimmat puutteet koetaan olevan näkemisympäristön ja kuule-

misympäristön esteettömyyden huomioimisessa. Liikkumisen esteettömyys on huomioitu parhaiten. Aistiympäristön esteettömyyden puuttuminen määräyksistä näkyy selkeästi nykyisessä rakennuskannassa.

Ristiriitatilanteita voidaan tunnistaa esteettömyysmääräysten ja muiden määräysten osalta. Useimpiin tilanteisiin löytyy kuitenkin ratkaisu. Arvokohteissa ristiriitoja ilmenee välillä käyttöturvallisuuden, esteettömyyden ja säilyttämisen välillä. Esimerkiksi vanha porraskaide halutaan säilyttää, mutta sen korkeus ei ole riittävä nykyisten turvallisuusmääräysten kannalta eikä esteettömyyden näkökulmasta. Pelustusäännökset tukevat yleensä esteettömyystavoitteita. Jälkiasennushissien kohdalla esteettömyyden edellytykset ovat kuitenkin joskus ristiriidassa poistumisteiden mitoitusten edellytysten kanssa. Ristiriitoja suuremmaksi ongelmaksi on kuitenkin osoittautunut taipumus säästämiseen esteettömyyden kustannuksella.

Haastattelujen perusteella pientaloja koskevat määräykset koetaan puutteellisiksi esteettömyyden kannalta, sillä lainsäädäntö mahdollistaa pientalojen esteellisen rakentamisen. Kysymyksen koetaan olevan pitkälti poliittinen: halutaanko esteettömyyttä todella vai onko se vain tapauskohtainen lisäarvo. Määräykset ovat tulkinanvaraisia myös kerrostalojen kohdalla esimerkiksi sen suhteen, pitääkö kaikkien sisäänkäyntien olla esteettömiä.

Julkisen rakentamisen osalta määräykset koetaan haastattelujen perusteella paremmiksi. Tiukentamisen varaa koetaan olevan kuitenkin myös julkisessa rakentamisessa, erityisesti näkemis- ja kuulemisympäristön esteettömyyden osalta. Yleisten ulkoalueiden (julkiset katu- ja puistoalueet) osalta esteettömyysmääräykset puuttuvat kokonaan. Ohjeita esteettömälle toteutukselle on kuitenkin olemassa.

3.1.2. Toteutusta tukeva materiaali (*oppaat ja ohjeet*)

Kirjallista materiaalia esteettömyydestä on saatavilla runsaasti. Suunnittelijan kannalta sopivan ohjemateriaalin valitseminen voi olla hankalaa tai ohjeiden olemassaoloa ei välttämättä edes tiedetä. Haastattelujen perusteella kaivataan myös ohjeistusta tai listausta tärkeimmistä lähteistä. Rakennusvalvonnan näkökulmasta resursipula hankaloittaa ohjeisiin perehtymistä, sillä aika riittää tuskin uusien määräysten opetteluun, ei enää muiden aiheeseen liittyvien ohjeiden seuraamiseen. Materiaalin helppokäyttöisyys ja ajantasaisuus on myös tärkeää.

Käytetyimmät lähdemateriaalit (haastattelujen perusteella):

- RT 09-10884 Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö, 2006
- Esteetön rakennus ja ympäristö, Suunnitteluopas, Rakennustieto Oy Rati, 2007
- SuRaKu-kortit, esteettömän rakentamisen ohjeet
- www.esteeton.fi -esteettömyyssivusto (Invalidiliitto ry)
- Helsinki kaikille -projektin Hallintokunnat ja esteettömyyden tarve -hankkeessa toteutetut esteettömyysoppaat
- Onnistunut vammais-wc – opas julkisen tilan vammais-wc:n rakentamiseen, Heikki O Haulisto, 2008

3.2. Alueiden käytön suunnittelu, kaavoitus ja liikennesuunnittelu

3.2.1. Esteettömyys yleiskaavassa ja asemakaavassa

Yleiskaavatasolla vaikuttamismahdollisuuksiin esteettömyyden osalta suhtaudutaan vaihtelevasti. Osayleiskaavan¹¹ koetaan haastattelujen perusteella olevan vielä liian varhainen vaihe esteettömyyden määrittelyyn. Toisaalta koetaan, että esteettömyyteen pitäisi pystyä vaikuttamaan jo osayleiskaavatasolla asettamalla alueille esteettömyystavoitteita.

Haastattelujen perusteella asemakaavassa ei nykytilanteessa huomioida esteettömyyttä riittävästi. Asemakaavan tulisi tarkentaa osayleiskaavassa määriteltyjä esteettömyystavoitteita.

Kaavoituksen koetaan myös joskus rajoittavan esteettömyyden toteutusvaihtoehtoja. Pientaloalueen esteettömyys määräytyy jo suuresti kaavavaiheessa kerroslukua määriteltäessä. Tonttien pienten koon koetaan aiheuttavan ongelmia esteettömyyden toteuttamiselle täydennysrakentamisessa. Esimerkiksi edellytys rakennuksen sijoittamisesta kiinni katulinjaan ja ensimmäisen kerroksen korkeus maanpinnasta voivat vaikeuttaa sisäänkäynnin esteettömyysjärjestelyjä, sillä luiskalle ei tällöin jää tilaa. Periaatteena on kuitenkin usein pyrkimys tasoerojen hoitamiseen tontilla tai rakennuksen sisällä. Katualueelle sijoittuva ulkoluiska sallitaan yleensä vain poikkeustapauksissa.

Haastatteluissa korostettiin, että asuinalueen ulkonäkö ei saa olla suunnittelun ainoa tärkeä tekijä. Myös toimivuus ja esteettömyys tulee huomioida. Eräs haastatteluvastaava totesi, että jos asemakaavassa voidaan määrätä julkisivun väri ja materiaali, tulisi myös tarkempien esteettömyysratkaisujen määrittämisen olla mahdollista. Enemmistö haastatteluvastavista piti syrjivänä ratkaisua, jossa esteetön sisäänkäynti rakennukseen on järjestetty ainoastaan pihan puolelta.

Rakennustapaohjeissa esteettömyyden näkökulman koetaan jäävän vielä taka-alalle. Rakennustapaohjeet nähdään kuitenkin mahdollisena työkaluna esteettömyyden toteuttamiseksi (hyvien esimerkkien tarjoaminen), mutta ohjeena se ei velvoita, eikä sitä näin ollen pidetä yksin riittävänä keinona.

3.2.2. Liikennesuunnittelu

Haastatteluissa tuli esiin, että kaavassa ei aina huomioida esteettömyyden kannalta riittäviä tilavarauksia, jolloin tila ei riitä esimerkiksi pyörätien linjaukseen kulkemaan pysäkin takaa. Pysäkkien korottaminen vaatii myös tilaa. Suojatien keskikorokkeiden rakentaminen edellyttää kadulta riittävää leveyttä, jotta korokkeesta saadaan riittävän syvä esteettömän toimimisen kannalta. Esteettömien autopaikkojen sijoitusta (esimerkiksi etäisyyttä julkisen palvelun sisäänkäynnille, kuten terveysasemat, vanhusten palvelutalot jne.) tai saattoliikenteen paikkoja on haastattelujen perusteella vain harvoin huomioitu.

¹¹ Yleiskaava ja osayleiskaava ovat yleispiirteisiä maankäytön suunnitelmia. Ne ovat yleensä strategisia asiakirjoja, jossa ei ole yksityiskohtaisia määräyksiä.

3.3. Toteutus ja valvonta

Esteettömyyden ”toteuttamista” tilavarauksina ei yleisesti ottaen pidetä haastattelujen perusteella riittävänä ratkaisuna. Osassa kunnista rakennusvalvonta hyväksyy luiskavaraukset asuinrakennusten pääsisäänkäynnillä toteutetun ratkaisun sijaan. Osa kunnista suhtautuu asiaan tiukemmin. Haastattelujen yhteydessä kyseenalais-tettiin myös sellaisen tilanteen järkevyyden, jossa kunta myöhemmin maksaa rakennusvaiheessa toteuttamatta jätetyn luiskan (luiskavaraus) muutostöiden osana.

3.3.1. Esteettömyyden toteutumisen seuranta

Haastattelujen perusteella valvonta esteettömyyden toteutumisen osalta koetaan tehottomaksi sanktioiden puuttuessa. Tahtotilaa esteettömyyden toteuttamiseksi ei näytä vielä olevan tarpeeksi. Esteettömyys koetaan edelleen ylimääräiseksi lisä-ominaisuudeksi eikä sitä ole vielä sisäistetty rakennetun ympäristön perusominaisuudeksi.

Kaupunkien toimenpideohjelmat velvoittavat usein esteettömyyden edistämiseen. Esteettömyyden toteutumisen seuranta vaihtelee kuitenkin kunnittain. Kunnallisia esteettömyysasiamiehiä on tällä hetkellä ainakin seitsemässä kunnassa. Osassa kunnista esteettömyyden toteutumista valvoo esteettömyysasiamiehen lisäksi seurantatyöryhmä sekä vammaisneuvosto. Esteettömyysasiamiehet raportoivat tilanteesta lautakunnille sekä kaupunginhallitukselle. Sidosryhmiltä (esim. kuntien vammaisneuvostot ja Espoossa Rakennetaan kaikille -ryhmä) pyydetään esteettömyyslausuntoja isoimpien rakennuskohteiden esteettömyydestä. Rakennuslautakunta voi myös asettaa kriteerejä esteettömyyden toteutumiselle. Osassa kunnista suoritetaan esteettömyystarkastus isoimmista kohteista ennen käyttöönottoa. Silti haastatteluissa tuli ilmi näkemys, että käytössä ei ole vielä riittävästi työkaluja esteettömyyden toteuttamiseksi tai tarkastelemiseksi. Esteettömyyden seurannan toteuttamiseen vaikuttaa myös työkalujen puute: milloin voidaan todeta esteettömyyden toteutuneen, kun valtakunnallisia kriteereitä ei ole?

Rakennusten esteettömyyskartoituksia teetetään haastattelujen perusteella vasta vähän. Toteutettujen alueellisten esteettömyyskartoitusten määrä vaihtelee kunnittain. Taloudellisten resurssien koetaan olevan esteenä useamman kartoituksen toteuttamiselle. Alueellisen esteettömyyskartoituksen yhdistäminen osaksi muuta suunnittelua (esim. aluesuunnitelman laatimista) on tuonut helpotusta myös resurssien osalta. Kartoitusten tekeminen on mielekkäintä muutostöiden suunnittelun yhteydessä. Kartoittajien saatavuus vaikuttaa myös niiden tilaamiseen ja kartoitusmenetelmä työn suorituksen kestoon.

3.3.2. Rakennusvalvonnan tehtävät

Rakennusvalvonta on seurannan osalta avainasemassa. Toiminnallisen esteettömyyden toteutumisen valvonta on nykytilanteessa paljolti rakennusvalvonnan vastuulla. Rakennusvalvonnan toimintaa esteettömyyden edistämiseksi kritisoitiin haastatteluissa. Rakennusvalvonnan suhtautuminen esteettömyyteen (ja sitä myötä tulkinat määräyksistä) vaihtelevat paikkakuntaakohtaisesti. Vastuutahoja esteettömyyden toteutumiseen ei ole määritelty selkeästi. Erityisesti sanktioiden puuttumisen koetaan haastattelujen perusteella hankaloittavan esteettömyyden toteutumista.

Rakennusvalvonnan näkökulmasta sille on kuitenkin sysätty liian paljon vastuuta. Vastuuta tulisi saada enemmän suunnitteluun. Esteettömyyden kannalta tärkeät yksityiskohdat (induktiosilmukat, kontrastit jne.) eivät välttämättä ilmene piirustuksista ja perusratkaisuja on hankala muuttaa suunnittelun edettyä jo lupavaiheeseen. Vastuu ratkaisujen toteutumisesta jää lopulta usein pääsuunnittelijalle.

Esteettömyysmääräysten tulkitseminen on koettu hankalaksi myös rakennusvalvonnassa ja niihin on toivottu ohjeistusta. Oppaita esteettömyyden toteuttamiseen on olemassa. Näissä esitetyt ratkaisut ovat hyviä ohjeita suunnittelijoille. Oppaiden ohjeista ei kuitenkaan aina ole apua rakennusvalvonnalle määräysten soveltamisessa, koska ne usein esittelevät määräyksiä tiukemman tason ratkaisuja.

Esteettömyyselvityksen liittämistä kaikkiin rakennuslupahakemuksiin pidetään haastattelujen perusteella hyvänä, mutta se edellyttää myös toteutumisen valvontaa. Esteettömyyselvitys on nykytilassa hyvä tapa, jota käytetään julkisten rakennusten rakennuslupamenettelyssä ja kerrostalojen osalta. (Ohjeita selvityksen sisällöstä löytyy RakMK osa A2 kohdasta 5.2.5: ”Liikkumisesteisille soveltuvilla sekä käyttöturvallisuuden kannalta olennaisilla kulkuväylillä olevien tasoerojen järjestäminen piha-alueella ja sisätiloissa luiskilla ja hisseillä mitoituksineen sekä tasanteiden ja portaiden nousujen ja etenemien mitat voidaan esittää tekstiosassa tai erillisessä liikkumisesteettömyyselvityksessä” sekä kohdan 5.3.3 ohjeessa¹².)

Hyviä käytäntöjä ja ehdotuksia menettelytavoiksi esteettömyyden edistämiseksi:

- Liikkumisesteetön pientalo. Ohjausta esteettömään rakentamiseen (Espoon kaupunki)
- Esteettömyyden tarkistuslista (Espoon kaupunki)
- Rakennusvalvonnan tulkintaohje Helsingissä Rakentamismääräyskokoelman osiin F1 Esteetön rakennus ja G1 Asuntosuunnittelu
- Hallintokunnille laaditut oppaat ja tarkistuslistat: Helsinki kaikille –projekti. Oppaiden tarkistuslistoja voidaan hyödyntää myös rakennusvalvonnassa.
- Rakennusvalvonta seuraa esteettömyyden toteutumista eri tavoin:
 - a. Erityiskohteista palaveri esteettömyysasiamiehen kanssa rakennusvalvonnassa.

¹² 5.3.3 Ohje: ”Liikkumis- ja toimimisesteettömyyselvitys (kulkureitit ja tasoerojen järjestelyt tontin tai rakennuspaikan rajalta ja autopaikoilta rakennukseen ja sen eri tasoille kaavamaisesti esitettyinä asemapiirroksessa tai pihasuunnitelmassa sekä pohjapiirroksissa esim. näiden pienennöksissä”

- b. Esteettömyyslausunto luvanhakumenettelyssä (osaleik-
kauspiirustuksilla esitetään esteettömyyden toteutumisen
lupakuvissa, esim. sisäänkäyntien osalta)
- c. Esteettömyyskatselmus ennen lopputarkastusta.
- d. Esteettömyysluokituksen käyttö esteettömyyden toteu-
tumisen seurannassa

3.3.3. Rakennussuojelu ja esteettömyys

Rakennussuojelun ja esteettömyyden toteuttaminen on tasapainoilua. Aina ei saada toteutettua esteettömyyttä parhaimmalla mahdollisella tavalla, mutta hyvillä kompromisseilla tilannetta saadaan usein parannettua. Haastattelujen perusteella rakennussuojelun koetaan hallitsevan nykytilanteessa. Vallalla tuntuu olevan myös käsitys siitä, ettei mitään voi muuttaa ja rakennussuojelu koetaan usein liikkumis- ja toimimisesteisiä henkilöitä syrjiväksi. Esteettömien ratkaisujen koetaan pilaavan ympäristöä. Tarvitaan hyvien esimerkkien esilletuontia, jotta asenteet saadaan muutettua. Toteutuksen osalta tarvitaan laajaa näkemystä, jotta keinot eivät ole vain päälle liimattuja hätäratkaisuja. Vanhojen arvorakennusten esteettömyyskorjauksista on olemassa onnistuneita esimerkkejä jo nyt.

Rakennussuojelun ja esteettömyyden yhdistämistä pidetään haastattelujen perusteella kuitenkin erittäin tärkeänä. On todennäköistä, että jokaisessa asunnossa asuu jossain vaiheessa jollain tavalla liikkumis- tai toimimisesteinen henkilö. Haastatteluissa korostui näkemys, että esteettömyyden tulisi voida toteutua suojelusta huolimatta ja asuinrakennukset tulisi voida korjata esteettömiksi. Tämä edellyttää hyvää suunnittelua.

Haastatteluissa nousi esille näkemys, että hissien rakentamista ei pitäisi voida kieltää rakennussuojeluun vedoten. Toisaalta todettiin, että esteettömyys ei voi ohittaa kaikkia muita näkökantoja. Esimerkiksi kustannusten kohtuullisuutta on pohdittava myös esteettömyys- ja rakennussuojeluratkaisuja valittaessa.

Helsingin alueella jälkiasennushissien kieltäminen muutamassa arvokohteessa on saanut suurta julkisuutta. Esteettömyyden ja rakennussuojelun välisten haasteiden koetaan haastattelujen perusteella myös joskus saavan liian suuret mittapuitteet. Vaikeasti toteutettavat kohteet ovat kuitenkin poikkeuksia ja useimmiten löydetään kaikkia näkökantoja tyydyttävä kompromissi. Yksittäisiä arvokohteita määrällisesti suuremmat haasteet ovat jatkossa lähiöissä, joita myös pyritään suojelemaan. Esimerkkinä mainittiin Helsingin Käpylän kaupunginosassa sijaitsevat kolmikerroksiset kerrostalot, joissa kaavoittajan näkemyksen mukaan ei ole mahdollista asentaa hissiä rakennuksen ulkopuolelle. Rakennuksen sisällä tilaa hissien rakentamiseen ei ole. Tähän tarvitaan rakennusvalvonnan mukaan ratkaisuksi poliittisia päätöksiä, ei yksittäisiä viranomaispäätöksiä.

Haastattelujen perusteella Museoviraston koetaan suhtautuvan sinänsä positiivisesti esteettömyyteen. Toisaalta sitä syytetään myös esteettömyyden toteuttamisen kieltämisestä toisinaan ilman, että mahdollisuuksia esteettömyyden kehittämiseen rakennussuojelulliset näkökohdat huomioiden on edes selvitetty.

Haastatteluissa nousi myös esiin näkemys siitä, että olemme jäljessä muusta Euroopasta julkisten historiallisesti arvokkaiden rakennusten esteettömyyskorjauksien osalta. Korjaukset ovat vielä melko suurelta osin tekemättä. Haastattelujen perusteella asenteet ovat tässäkin suurin ongelma. Julkisten rakennusten esteettömyyttä pidetään kuitenkin periaatteessa erittäin tärkeänä.

4. KEINOJA RAKENNETUN YMPÄRISTÖN NYKYTILANTEEN SELVITTÄMISEKSI JA ESTEETTÖMYYDEN KEHITTÄMISEKSI

Määräysten kehittäminen, koulutus ja tietoisuuden lisääminen rakennusalan toimijoiden keskuudessa ovat haastattelujen perusteella esteettömyyden paremman toteutumisen edellytyksenä. Esteettömyyskartoituksen ja -luokituksen kehittäminen on myös tärkeää.

4.1. Esteettömyysluokitus ja -kartoitus

Rakennetun ympäristön esteettömyyden nykytilanteen määrittelyä varten tarvitaan valtakunnallinen esteettömyysluokitus ja yhteisesti määritellyt kriteerit esteettömälle rakennukselle. Mitoitusvaatimuksissa on huomioitava toiminnallisen esteettömyyden vaatimukset. Esteettömyysluokituksen ja -kriteerien uskotaan haastattelujen perusteella tuovan selkeyttä myös suunnittelun tavoitteiden asetteluun. Valtakunnallisen esteettömyysluokituksen määrittelyn uskotaan haastattelujen perusteella edistävän esteettömyyden huomioimista etenkin, jos sen käyttöönotto tulisi kunnille pakolliseksi. Esteettömyysluokituksen avulla voidaan myös välittää rakennuttajille tieto eri tarpeista sekä siitä, mihin esteettömyyden tasoon pyritään.

Esteettömälle rakennukselle määriteltyjä kriteerejä löytyy jo nyt olemassa olevasta lainsäädännöstä ja ohjeistuksesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Esteettömyysluokituksessa on luotu viisiportainen luokitus sosiaali- ja terveyspalveluissa asiointiin esteettömyyden luokitteluun. Tavoitteena on tutkia mahdollisuuksia luokituksen laajemmasta käytöstä rakennetun ympäristön esteettömyyden kuvaamiseksi. Luokituksen teossa ovat olleet mukana myös vammaisjärjestöt ja sen sisältöä on harmonisoitu Invalidiliiton ESKEH-projektin esteettömyyskartoitusmenetelmän¹³ sisällön kanssa. Luokituksen avulla selvennetään myös esteettömän rakennuksen määritelmää. Luokitusta voitaisiin hyödyntää myös rakennuslupavaiheessa esteettömyyden tarkastelussa.

Luokituksessa on muodostettu viisi eri esteettömyyden tasoa: (5) esteetön plus (ulkotiloissa esteettömyyden erikoistaso), (4) esteetön (ulkotiloissa esteettömyyden perustaso), (3) rakentamismääräyskokoelman mukainen esteettömyys, (2) merkittäviä esteitä ja (1) esteellinen. Rakentamismääräyskokoelman puutteet aistiympäristön esteettömyyden osalta tulevat selkeästi ilmi kolmannen luokan kriteerien puuttumisena.

¹³ Invalidiliiton ESKEH-projektissa kehitettiin strukturoitu, mittaamiseen perustuva esteettömyyskartoitusmenetelmä. Projektissa on kehitetty kartoituslomakkeet julkisten rakennusten eri tilakokonaisuuksille ja ulkotiloille.

Luokitusta on kritisoitu liian yksityiskohtaiseksi ja raskaaksi, erityisesti kartoittamisen kannalta. Eri tahoilta on esitetty toivomusta kevennetyn version määrittelemiseksi ja toimivien periaatteiden korostamista. Kevennetyn version määrittely on parhaillaan tekeillä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen esteettömyysluokituksen asiantuntijoiden työryhmässä.¹⁴ Kevennetty versio helpottaa käytettävyyttä, jolloin voidaan nopeammin kartoittaa myös suurempi määrä kohteita. Luokitus on jaettu osakokonaisuuksiin, mikä helpottaa sen käyttöä kartoituksissa. Kaikista kohteista ei käytännössä löydy kaikkia niitä tiloja, jotka luokitus kattaa. Myös luokittelu voidaan toteuttaa osakokonaisuuksittain ja osia voidaan tarkastella tarvittaessa erillisinä.

4.1.1. Rakennusten esteettömyyden kartoittaminen

Esteettömyyskartoitus on työkalu olemassa olevan tilanteen tarkasteluun. Esteettömyyttä on kartoitettu viime vuosina eri menetelmin. Eri kartoitusmuotojen selkeämpi määrittely koetaan haastattelujen perusteella tarpeelliseksi. Tämä tukisi myös kartoittajien koulutusta. Omaan toimintakykyyn perustuva käyttäjäarvio ja strukturoitu esteettömyyskartoitus antavat erilaiset tulokset. Tilaajan tulee voida tietää, mitä valitsemallaan kartoituksella saa. Käytössä voi olla eri kartoitusmenetelmiä.

Ammattikorkeakoulu Metropolia järjesti syksyllä 2009 yhdessä Invalidiliiton kanssa ESKEH-menetelmään perustuvan esteettömyyskartoittajien pilottikoulutuksen. Koulutus sai hyvää palautetta ja seuraava koulutus järjestetään syksyllä 2010. (Lisätietoa esteettömyyskartoittajien koulutuksesta kappaleessa 4.6.1.)

Esteettömyyskartoitus

Strukturoidulla, mittaamiseen perustuvalla esteettömyyskartoitusmenetelmällä pyritään objektiivisuuteen. Lopputulos on menetelmän avulla aina sama, kartoittajasta riippumatta. Kartoituksessa mittaamalla saatua tietoa verrataan kriteereihin ja näin saadaan selville ongelmakohdat esteettömyyden kannalta. Kartoituksessa saatu aineisto voi toimia luokittelun materiaalina.

Asiantuntija-arvio esteettömyydestä

Asiantuntija-arvioinnissa esteettömyyttä tarkastellaan samojen osa-alueiden ja niitä koskevien kriteerien kautta kuin mittaamiseen perustuvassa kartoituksessa. Lopputuloksena määritellään kokonaiskuva kohteesta esteettömyyden kannalta sekä listataan kehittämistä vaativat kohdat. Tarkan mittatiedon puuttuessa luokittelua ei kuitenkaan voida tehdä samalla tavalla kuin mittaamiseen perustuvassa esteettömyyskartoituksessa. Myös asiantuntija-arvio vaatii kartoittajalta kouluttautumista.

¹⁴ Tilanne 05/2010

Esteettömyyskierros ja käyttäjäarvio

Esteettömyyttä voidaan tarkastella myös eri näkökulmista erilaisilla esteettömyyskierroksilla (kävelykierros), johon eri sidosryhmät voivat osallistua. Kierrokselta saadut havainnot voivat toimia myös mittaamiseen perustuvan esteettömyyskartoituksen lähtötietoina. Käyttäjearvioinneissa (käyttäjäraadeissa) esteettömyyttä arvioivat eri tavoin liikkumis- ja toimimisesteiset henkilöt oman toimintakykynsä pohjalta. Kartoitusmenetelmää valitessa on tärkeä tietää, minkälaista tietoa halutaan ja miten tuloksia on tarkoitus käyttää.

Esteettömyyskartoitusmenetelmien kehittäminen

Esteettömyyskartoitusmenetelmiä tulee kehittää yhdessä esteettömyysluokituksen kanssa. Kehittämisen tulee liittyä kiinteästi eri toiminnoilta edellytettävien esteettömyysvaatimusten määrittelyyn (mm. eri tilakokonaisuuksille tehtävät kartoituslomakkeet). Haastattelujen perusteella toivotaan myös valtakunnallisen kartoitusmenetelmän määrittelyä. Tämä edesauttaisi kartoitusten vertailukelpoisuutta toisiinsa nähden.

Esteettömyyskartoitukset ovat keskittyneet julkiseen rakentamiseen. Asuinrakennusten kartoittaminen edellyttää menetelmien kehittämistä ja kriteerien muokkaamista. Asuinrakennusten kartoittamisessa kriteerit poikkeavat julkisesta rakentamisesta. Nykyisistä asuinrakennusten kartoituksista jotkut perustuvat yksilön toimintakykyyn.¹⁵ ESKEH-menetelmän soveltaminen asuinrakentamiseen vaatii kehittämistä. Asuinrakennusten esteettömyydestä saadun tiedon avulla voidaan verrata nykytilannetta tarpeeseen.

Esteettömyyskartoitusten avulla saatava laajempi tieto asuntojen esteettömyydestä toimisi haastattelujen perusteella myös myyntivalttina ja hyödyttäisi mm. sopivaa asuntoa etsittäessä. Vuokratalotarjonnan osalta esteettömien asuntojen tarjonta tulisi myös selvittää. Haastatteluissa tuli ilmi, että esteettömäksi mainostettu asunto osoittautuukin usein toimimattomaksi. Asuinrakennusten kartoittaminen on mielekäintä, jos muutostöihin on varattu resursseja. Kartoituksista saatavien tietojen perusteella voidaan myös arvioida korjaamiseen tarvittavia resursseja.

4.2. Esteettömyysmääräysten kehittäminen ja esteettömyys kaavoituksessa

Haastattelujen perusteella osayleiskaavassa tulisi määritellä alueen esteettömyysluokka (erikoistason tai perustason alue). Kaavavaiheessa on huomioitava tulevat rajoitteet (esim. maaston osalta). Tämä on myös arvokysymys, erityisesti täydennysrakentamisessa: hyvät paikat ovat usein jo varattuja, mutta silti rakentamiselle täytyy löytää tila. Esimerkiksi erityisryhmille, kuten iäkkäille ja vammaisille, tarkoitettun rakentamisen sijoitus tulisi määrittää aina hyvien joukkoliikenneyhteyksien ja monipuolisten lähipalveluiden yhteyteen tontille, joka mahdollistaisi esteettömyyden.

¹⁵ Mm. Housing Enabler – fyysisen ympäristön esteettömyyden arviointimittari.

Haastatteluissa korostettiin, että asemakaavassa tulee huomioida kokonaisuuden toimivuus; kalliorinne ei sovellu asuinrakentamisen tonttimaaksi esteettömyyden näkökulmasta. Rakennukselta tulee kuitenkin haastattelujen perusteella vaatia esteettömyyttä vaikka ympäristö olisikin haasteellinen. Ympäristön ratkaisemiseen löytyy tarvittaessa myös ratkaisuja. Kaavoituksella voidaan vaikuttaa siihen, miten eri sisäänkäyntien esteettömyys saadaan toteutettua. Tasoerot edellytetään ratkaistavaksi esteettömästi tontin sisällä. Kaavoituksen tulisi mahdollistaa tämä.

Kaavaselostukseen sisältyvä selvitys esteettömyyden toteutumisesta edistäisi haastattelujen perusteella esteettömyyden huomioimista. Esteettömien autopaikkojen määrät ja sijainti sekä saattoliikenteen paikat tulee ilmetä kaavassa. Tärkeitä asioita ovat alueiden monimuotoisuus (asuminen ja sen monimuotoisuus, palvelut, työpaiikat), joukkoliikenne, katkeamattomat esteettömät kevyen liikenteen reitit ja turvallisuus.

Ulkoalueiden esteettömyysohjeet

Ulko- ja sisätiloissa esteettömien ratkaisujen mitoitus eroaa toisistaan. Haastattelujen perusteella ulkotilojen esteettömyyteen tarvitaan määräyksiä. Ohjeita hyvään toteutustapaan on olemassa, mutta toteutuksen koetaan laahaavan jäljessä. Ulkoalueiden esteettömyysohjeet (SuRaKu-ohjeet¹⁶) tulisi haastattelujen perusteella saada mukaan määräyksiin ja niitä tulisi hyödyntää jo kaavoitusvaiheessa ohjeena. SuRaKu-ohjeita on huomioitu tällä hetkellä Helsingin ja Espoon kaupunkien tyyppipiirustuksia uusittaessa, mutta tätä kautta niiden koetaan tulevan laajempaan käyttöön varsin hitaasti. SuRaKu-ohjeiden nostaminen määräystasolle edellyttää haastattelujen mukana myös muiden katusuunnittelun ohjeiden tarkistamista.

Katujen kohdalla kysymys on turvallisuudesta. Haastattelujen perusteella vauhtien hillitseminen on keskeistä, koska suojateilla tapahtuu eniten onnettomuuksia. Suojateiden turvallisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota. SuRaKu-ohjeissa on määritelty jalankulun ja pyöräilyn erottamiseen toimiva ratkaisu. Ajoväylien kaventaminen, hidasteet ja vauhtien hillitseminen nopeusrajoituksilla ovat keskeisiä tekijöitä. Korotettujen pysäkkien osalta tulee haastattelujen perusteella ottaa paremmin huomioon lähiympäristön turvallisuus ja esteettömien autopaikkojen osalta myös lähiympäristö.

Esteettömien reittien määrittelyllä saadaan aikaan toimivia kokonaisuuksia. Reittien katkeamattomuus on tärkeää. Esteettömältä reitiltä edellytetään myös talvikunnossapitoa (ylläpitoluokan nostoa).

¹⁶ Esteettömän rakentamisen ohjeet (SuRaKu): Esteettömien julkisten alueiden suunnittelun, rakentamisen ja kunnossapidon ohjeistaminen katu-, viher- ja piha-alueilla. Käytännön ohjeisto syntyi Helsingin, Espoon, Joensuun, Tampereen, Turun ja Vantaan kaupunkien yhteistyönä vuonna 2004. Työohjeet valmistuivat Helsinki kaikille -projektin johdolla ja sosiaali- ja terveysministeriön tuella. Ohjeisto sisältää kriteerit, joiden avulla ulkotilojen esteettömyyttä arvioidaan sekä ohjekortit, joiden avulla kriteerejä sovelletaan.

Rakennukset

Aistiympäristön (näkemis- ja kuulemisympäristön) esteettömyys tulee huomioida määräyksissä paremmin. Näin parannetaan edellytyksiä eri käyttäjäryhmien erilaisten tarpeiden huomioimiseksi julkisessa rakentamisessa.

Haastattelujen perusteella asuinrakennusten eri rakennustyyppien (pientalo ja kerrostalo) esteettömyysvaatimukset tulisi määrittellä tarkemmin. Perusvalmius esteettömyyden osalta jokaisessa asuinrakennuksessa tuo hyötyä kaikille ja nostaa asuminen tasoa. Yksilölliset ratkaisut voidaan toteuttaa tarvittaessa vammaispalvelulain nojalla muutostöinä.

Esteettömyyden kannalta tarkasteltuna käytössä on nykyään jo paljon hyviä käytäntöjä, joiden saaminen määräyksiksi nousi esiin haastatteluissa. Määräyksissä tulee korostaa toiminnallisuutta. Määräykset perusteluineen toimitivat paremmin kuin nykyiset määräykset ja ohjeet. Tulkinnanvaraa ei saisi jäädä. Haastattelujen perusteella toivotaan myös tarkempaa määrittelyä siitä, tuleeko kaikkien sisäänkäyntien olla esteettömiä. Määräyksissä tulisi myös olla vain yksi mitta kustakin asiasta (ei esim. kahta erilaista pyörähdysympyrän mitoitusta) ja samaa asiaa koskevat määräykset tulisi myös löytyä aina samasta kohdasta. Nyt esimerkiksi porrasta koskevia määräyksiä on Rakentamismääräyskokoelmassa sekä osassa F1 että osassa F2. Esteettömyys myös toteutuisi paremmin, mikäli osa ohjeista muutettaisiin määräyksiksi.

Erityisesti korjausrakentamiseen tarvitaan haastattelujen perusteella sitovampia määräyksiä. Ympäristöministeriön ja Rakennustarkastusyhdistys RTY ry:n verkkosivusto www.korvo.fi (korjausrakentamisen viranomaisohjaus) tarjoaa esimerkkejä korjausrakentamisen määräysten soveltamisesta.

Käyttötarkoituksen muutokset

Esteettömyysmääräysten soveltamiseen käyttötarkoituksen muutoksissa tarvitaan tarkennuksia. Haastattelujen perusteella selkeät säännöt siitä, milloin käyttötarkoituksen muutos johtaa esteettömyysmääräysten huomioimiseen, yhtenäistäisivät käytäntöjä.

Rakennuksen käyttötarkoituksen muutoksessa tulee haastattelujen perusteella tarkastella heti alkuvaiheessa, soveltuuko kyseinen kohde suunniteltuun uuteen käyttöön, jottei jouduta lähtökohtaisesti esteettömyyden kannalta huonoihin ratkaisuihin (esim. tilavarausten osalta). Esteettömyysluokituksen koetaan voivan toimia apuna myös tässä.

Haastatteluissa korostettiin, että ne esteettömyyden kannalta tärkeät lähtökohdat, joiden ainakin tulee toteutua, tulee määrittellä. Samalla määrittyvät ne asiat, joissa voidaan tapauskohtaisesti hieman joustaa.

Esteettömyys selvitys

Esteettömyyden seurantajärjestelmä puuttuu tällä hetkellä kunnista. Espoossa on rakennuslupavaiheessa käytössä esteettömyyden tarkistuslista. Samaa listaa käytetään lopputarkastelun yhteydessä. Valtakunnallinen malli esteettömyys selvityksen tekemiseksi osana rakennuslupamenettelyä yhdenmukaistaisi haastattelujen perusteella käytäntöjä. Ohjeessa tulisi määritellä esim. sellaisten esteettömyysasioiden ilmoittamismenettelyt, jotka eivät näy piirustuksista (esim. induktiosilmukat, kontrastit, opasteet ja näkö- ja kuulovammaisten huomioiminen opastuksessa, toimivuuden kannalta tärkeät yksityiskohdat). Lopputarkastuksissa tulisi turvallisuuden lisäksi tarkastella myös esteettömyyden toteutumista. Kolmannen sektorin toivotaan haastattelujen perusteella myös osallistuvan aktiivisesti seurantaan.

Esimerkkejä määräysten kehittämistarpeista (haastattelujen perusteella):

- Esteettömän wc-tilan määräykseen tulisi liittää mitoitusohje esteettömien wc-tilojen määrän suhteesta muihin wc-tiloihin.
- Määräysten mukaisen esteettömän wc-tilan käsite tulee selventää. Esimerkiksi peilikuvaparina toteutetut toispuolisesti käytettävät wc-tilat ovat usein helpommin toteutettavissa korjausrakentamisessa.
- Induktiosilmukan tarve tulisi olla tarkemmin määritelty (mm. palvelutiskillä, kokoustiloissa ja katsomon lisäksi myös näyttämöllä).
- Tummuuskontrastien käyttöä tilan hahmottamisen helpottamiseksi tulee selventää. Korjausrakentamiseen soveltuvista toteutustavoista toivotaan myös esimerkkejä.
- Rakentamismääräyskokoelman osat F1 ja F2 tulisi yhtenäistää ja kierreporras tulisi kieltää, erityisesti ainoana poistumistienä. (Nämä koskevat ensisijaisesti uudisrakentamista, mutta vaikutus heijastuu myös korjausrakentamiseen.)
- SuRaKu -ohjeet tulisi saada osaksi määräyksiä (katujen kunnossapito).
- Esteettömän pysäkin kriteerit tulisi määritellä valtakunnallisesti. (Esteettömät pysäkit on määritelty tällä hetkellä Espoon ja Helsingin kaupunkien tyyppipiirustuksissa. Myös pysäkkiympäristöjen esteettömyyttä tulee kehittää. Pelkkä esteetön pysäkki ei riitä.)
- Esteettömille autopaikoille tulisi saada yhtenäiset merkintätavat ja niiden määrälle ja sijainnille (enimmäisetäisyys sisäänkäyntiin nähden) yhtenäinen selkeä ohje.
- Asuinrakennusten yhteydessä olevien esteettömien autopaikkojen pysymisen tarkoitettuun käytössä tulee varmistaa. Niiden tulee olla taloyhtiön hallinnassa ja vuokrattavissa tarpeen mukaan.

Pohjoismaisia käytäntöjä

Haastatteluissa tuli esiin näkökulma, että Suomi on monessa suhteessa edelleen jäljessä muista Pohjoismaista esteettömyysmääräyksissä ja esteettömyyden toteuttamisessa. Suomen ilmasto-olosuhteet vaikuttavat esteettömyysratkaisujen toimivuuteen, mutta juuri pohjoismaiset ratkaisut ovat todennäköisimmin myös toimivia talviolosuhteissa. (Valinnoissa tulee suosia sellaisia ratkaisuja, jotka mahdollistavat

kunnossapidon normaalikalustolla.) Toki myös muualla toteutettuja ratkaisuja tulee tarkastella ja kehittää.

Ruotsissa esteettömyystyötä koordinoi ja edistää valtakunnallisesti HANDISAM (Myndigheten för handikappolitisk samordning). Ruotsin rakentamista koskeva määräyskokoelma (Regelsamling för byggande, BBR 2008) määrittelee asuinrakentamisen esteettömyyttä Suomen Rakentamismääräyskokoelmaa tarkemmin. Esimerkiksi kontrastien käyttö tilan hahmottamisen helpottamiseksi, induktiosilmukan tarve ja pientalojen esteettömyysvaatimukset on määritelty selkeämmin.

Ruotsissa julkisten rakennusten ja alueiden osalta edellytetään pienten puutteiden¹⁷ korjaamista. Esteettömyyden kehittämiseksi vaaditun muutostyön tulee kuitenkin olla kohtuullinen siitä saatavaan hyötyyn ja paikan tarjoamiin edellytyksiin suhteutettuna¹⁸ eikä se saa aiheuttaa kohtuutonta taloudellista rasitetta. Näin edistetään esteettömyyden toteuttamista jo ennen seuraavaa peruskorjausta. Pienilläkin muutoksilla voidaan parantaa toimivuutta merkittävästi. Korjaustoimien määrittely kohtuulliseksi on kuitenkin haasteellista ja kohtuullisuuden tarkastelu keskittyykin toteutusvaihtoehtojen taloudellisuuteen. Pienet puutteet tulee korjata välittömästi. Korjausten toteutuksesta vastaa kiinteistön/alueen omistaja ja kunta valvoo määräysten toteutumista. Ruotsin hallituksen tavoitteena on, että muutostyöt saataisiin toteutettua vuode 2010 loppuun mennessä.

4.3. Esteettömyystiedon lisääminen ja informaatio-ohjaus

Haastattelujen perusteella asiantuntemusta esteettömyyden osalta tulisi vahvistaa rakennusalan toimijoiden keskuudessa. Kunnalliset esteettömyysasiamiehet ovat yksi esimerkki asiantuntemuksen vahvistamisesta. Käytännössä, pienien kuntien osalta, tämä voitaisiin toteuttaa useammalle kunnalle yhteisenä.

Esteettömyyden merkitystä kaikkia käyttäjiä hyödyttävänä rakennetun ympäristön laatutekijänä tulee haastattelujen perusteella korostaa. Esteettömyys on keskeinen tekijä kansalaisten yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta. Nyt esteettömyys nähdään vielä liiaksi vammaisryhmien kohtuuttomina vaatimuksina. Välittömän hyödyn esteettömistä ratkaisuista saavat liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden lisäksi suuret käyttäjäryhmät, esimerkiksi lapsiperheet ja ikääntyneet. Myös erilaiset huolto- ja siivoustoimenpiteet helpottuvat. Esteettömyydestä saadaan pitkällä aikavälillä säästöjä ja se on olennainen osa kestävästä kehityksestä. Esteettömyyden, sen laajan käyttäjäryhmän ja siitä saatavien hyötyjen korostamisen toivotaan haastattelujen perusteella näkyvän myös mediassa. Asian valtakunnallisen koordinoinnin, esteettömyyskeskuksen perustamisen, koettaisiin kokoavan asiantuntemusta ja edistävän tietoisuuden lisäämistä helpottamalla tiedonsaantia.

Kirjallista materiaalia esteettömyydestä on paljon, mutta se ei kata kaikkia rakentamisen osa-alueita. Yleisiä esteettömyysoppaita on jo olemassa sekä muutamia toi-

¹⁷ Boverket: Enkelt avhjälptra hinder.

¹⁸ ”De ska vara rimliga att avhjälpas med hänsyn till nyttan av åtgärden och förutsättningarna på platsen.”

minnan kannalta räätälöityjä esteettömyysoppaita.¹⁹ Myös ulkoalueiden esteettömyysratkaisuja on selvitetty ja käyttöön valittujen ratkaisujen perusteena on toimivuus myös normaalilla kunnossapitokalustolla. Esteettömyyden huomioiminen kaavoituksessa, olemassa olevan rakennuskannan korjaustarpeen määrittely, esteettömyyskorjausten kustannukset ja rakennussuojelun suhde esteettömyyteen nousevat haastattelujen perusteella suurimmiksi lisätutkimusta tarvitseviksi kokonaisuuksiksi. Myös lisätiedon tarve kuulemis- ja näkemisympäristön esteettömyyden osalta korostui.

Toiminnallisuuden korostaminen esteettömyysoppaissa

Haastatteluissa saadun tiedon perusteella tarvitaan lisää ymmärrystä esteettömyyden tärkeydestä ja esteettömän toimimisen tarpeista. Toiminnasta riippuen tarvitaan erilaisia esteettömyyskriteerejä, esimerkiksi käytävän leveydestä ja hissien mitoituksista, sillä määräykset ovat yleispäteviä.

Alimitoitettu tilasuunnitteluohje saattaa haastattelujen perusteella myös estää esteettömyyden toteutumisen käytännössä. Tilojen vähimmäismitoituksessa on huomioitava esteettömät ratkaisut. Käyttötarkoitus ja käyttäjät ehtivät muuttua useaan kertaan rakennuksen elinkaaren aikana. Esteettömyysluokituksen koetaan tukevan määräysten soveltamista, mutta myös erillisiä ohjeita tarvitaan. Esteettömyyttä ja toiminnallisuutta tulee haastattelujen perusteella tarkastella eri käyttäjärooleista: esimerkiksi yleisön, käyttäjän ja työntekijän näkökulmasta.

Haastattelujen perusteella lisätietoa ja tutkimusta tarvitaan:

- esteettömyyden huomioimisesta kaavoituksessa ja kaavamääräysten aiheuttamien kustannusten vertailusta
- kuulemis- ja näkemisympäristön esteettömyydestä, esteettömistä opasteista (opastus kokonaisuutena, orientoituminen) ja valaistuksesta
- määräysten tulkinnasta (rakennusvalvonnan näkökulmasta: määräykset ja ohjeet pidettävä erillään)
- esteettömyyden hyvistä käytännöistä, onnistuneista ratkaisuista (myös esimerkkejä rakennussuojelun ja esteettömyyden yhdistämisestä) ja esteettömien ratkaisujen kustannuksista
- julkisten tilojen toiminnallisesta esteettömyydestä (Erytysvaatimukset: toiminnan kannalta räätälöidyt oppaat. Helsinki kaikille -projektin Hallintokunnat ja esteettömyyden tarve -hankkeessa tehtyjä oppaita pidettiin hyvinä.)
- henkilökunnan työtilojen esteettömyyden huomioimisesta
- käytännön ohjeita toteutukseen (esim. ohje induktiosilmukan asentamiseksi: millainen laite ja miten asennetaan) ja tietoa pyörätuolihisseistä (mitoitus, nostokyky, edulliset ratkaisut jne.)

¹⁹ Helsinki kaikille -projektin Hallintokunnat ja esteettömyyden tarve -hankkeessa tehdyt esteettömyysoppaat terveysasemien, koulujen, päiväkotien, uimahallien ja vanhusten palvelukeskusten esteettömyydestä.

- erityisrakentamisesta (ryhmäkodit, palvelutalot)
- esteettömän toimimisen korostamisesta asuinrakentamisen mitoituksessa ja suunnittelussa
- asuinrakennusten muunneltavuudesta tilojen ja kalusteiden osalta (esim. kiintokalusteiden sijaan siirrettäviä kalusteita makuuhuoneissa)
- asuntokohtaisista sammutusjärjestelmistä
- talotekniikan tarjoamista mahdollisuuksista esteettömyyden toteuttamiseksi (myös turvatekniikka)
- porrashuoneiden toiminnallisuudesta (kierreportaan haitat huomioiden, portaissa tapahtuvat tapaturmat)
- talotehtaiden suunnitteleminen rakennusten muunneltavuudesta ja esteettömyyden kehittämisestä
- ulkoalueiden esteettömistä tuotteista
- puistorakentamisen esteettömyydestä
- pintamateriaaleista, reunakivistä ja kalusteista (myös puutoamisvaaraan pitäisi kiinnittää enemmän huomiota sekä lumitiilan varaamiseen)
- ylläpidosta ja korjauksesta (ohjeet tukisivat esteettömyyden toteutumista ja antaisivat vinkkejä toteutukseen)

4.4. Hyvät käytännöt

Esteettömyyden toteutuminen edellyttää katkeamatonta ketjua suunnitelmista toteutuksen kaikkiin vaiheisiin, joten esteettömyyden merkityksen ymmärtäminen on tärkeää. Hyvä suunnitelma voidaan pilata toimimattomalla käytännöllä tai kunnossapidon puutteella. Haastatteluissa saadun tiedon perusteella ei riitä, että tehdään päätös esteettömistä ratkaisuihin. Niistä pitää myös tiedottaa, jotta päätösten sisällölliset tavoitteet saadaan osaksi suunnittelua ja toteutusta.

Esteettömyyden edistämistä toivotaan haastattelujen perustella nostettavan laajemmin valtakunnalliseksi asiaksi. Matti Vanhasen II hallitusohjelmassa todetaan "Hallituksen tavoitteena on esteetön yhteiskunta, jossa kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet." Hissivastukset ovat esimerkki hyvistä käytännöistä esteettömyyden tukemiseksi rahoituksella. Avustus koskee vain asuinrakennuksia. Myös julkisen rakentamisen osalta toivotaan tukea erityisesti esteettömyyden takia tehtäviin korjauksiin. Toisaalta esteettömyyden kehittämisen koetaan olevan osa tavanomaisia korjaustoimenpiteitä ja niiden rahoitusta, sillä esteettömyys on ympäristön laatutekijä eikä erityisratkaisu. Rahoituksen myöntämisessä tulee haastattelujen perusteella korostaa sitä, että toteutustavaksi valitaan mahdollisimman esteetön ratkaisu.

Asunnonmuutostöiden toteuttamista tulee kehittää joustavampaan suuntaan erityisesti toteuttamisaikataulujen osalta. Muutostöiden suunnitteluun ja toteutuksen valvontaan tarvitaan selkeämpiä sääntöjä. ARA:n rahoitusmahdollisuuksien edellytysten tulee tukea esteetöntä rakentamista ja riittävää mitoitusta esteettömän toimimisen kannalta. Esteettömyyden perusvalmiuden ja asunnonmuutostöiden suhdetta

tulee pohtia. Esim. miten saadaan suurimmat vuokranantajat ottamaan enemmän vastuuta vuokraamiensa kohteiden toimivuudesta.

Haastattelujen perusteella tilanne vammaispalvelulain mukaisten asunnonmuutostöiden osalta voisi olla tasapuolisempi, jos valtio toimisi maksavana tahona kuntien sijaan. Asunnonmuutostöiden toivotaan myös kytkeytyvän tiiviimmin lääkinnälliseen kuntoutukseen ja kotihoitoon.

Enemmistö vastaajista oli myös sitä mieltä, että asunnon muuttamista esteettömäksi tulee suosia, vaikkei hissiä olisi. Tämä on kuitenkin harkittava tapauskohtaisesti. Hissittömässä rakennuksessa asunnon muuttaminen esteettömäksi voi olla perusteltua, mutta asukkaasta tulee helposti asuntonsa ”vanki”. Haastatteluissa korostettiin myös, että muutostöistä tulisi olla asiantuntijan lausunto ja niiden toteutumista valvova taho tulisi olla määritelty.

Ns. selviytymiskerros, jossa tärkeimmät asumiseen liittyvät toiminnalliset tilat sijoitetaan pientalon sisääntulokerrokseen, on käytössä osassa kunnista ohjeena tilojen sijoituksesta uudisrakentamisessa. Ajatusta tulisi jalostaa pidemmälle ja soveltaa myös korjausrakentamiseen: korostaa muunneltavuutta ja edistää ratkaisuja, jotka mahdollistavat muutostyöt tarpeen vaatiessa. Esimerkiksi kaksikerroksisessa asunnossa sopivasti mitoitetuilla ja päällekkäin sijoitetuilla vaatehuoneilla mahdollistetaan tarvittaessa tila kevythissille.

Tonttien ollessa pieniä rakennusala halutaan usein ylittää. Haastatteluissa tuli esille tapauksia, joissa ylitys on sallittu, jos toteutuksessa ylitetään esteettömyysmääräysten vaatima taso. Kerrosalan ylityksen sallimisella on myös mahdollistettu esimerkiksi tilavaraus hissien sijoitukselle. Mainitut esimerkit koskivat uudisrakentamista, mutta menettelytapa on sovellettavissa myös täydennys- ja korjausrakentamiseen. Esteettömyyden kehittämiseksi ehdotetaan määriteltäväksi muutamia kriteereitä, joiden täytyminen mahdollistaisi tapauskohtaisesti esim. rakennusalan ja/tai kerrosalan ylittämisen. Tämä kannustaisi esteettömyyden toteuttamista ja varautumista myös muutoksiin esteettömyyden kehittämiseksi, vaikka tarve ei olisikaan vielä ajankohtainen. Kriteereinä voisivat toimia pientaloissa esimerkiksi esteettömän sisäänkäynnin toteuttaminen, selviytymiskerros ja hissivaraus.

4.5. Koulutus

Arkkitehtien esteettömyyskoulutus on nykytilanteessa vielä vähäistä. Esteettömyyden tulisi olla suunnittelun lähtökohta ja sen tulisi sisältyä jo peruskoulutukseen. Suunnittelijoiden (arkkitehtien ja ulkoalueita suunnittelevien henkilöiden) esteettömyyskoulutusta tulee haastattelujen perusteella lisätä ja jo ammatissa toimivaa henkilöstöä on lisäkoulutettava (kaavoittajista lähtien). Rakennetun ympäristön esteettömyydestä toivotaan myös tehtävän enemmän opinnäytetöitä. Erilaisten toiminta- ja fysioterapeuttien esteettömyyskoulutusta tulee kehittää. Myös viranomaisia on koulutettava esteettömyysasioissa. Koulutuksen tulee olla jatkuvaa, jotta asiantuntijuus on ajantasaista myös työntekijöiden vaihtuessa.

Haastatteluissa korostetaan, että esteettömyyden edistämiseksi tarvitaan jatkuvaa asian esilläoloa ja tiedostamista sekä koulutusta. Esteettömyyskoulutukselle tarvi-

taan vastuutahoja ja koulutuksen sisällön tulisi olla vakio perussisällön osalta. Tapauskohdaiset esimerkit esteettömyyden hyvästä toteutuksesta ovat tärkeä osa koulutusta kuten myös tilan käytön ja hahmottamisen simuloinnit. Vammaisjärjestöjen toivotaan osallistuvan koulutuksen järjestämiseen.

Kaupunkien/kuntien kanssa sopimussuhteessa olevien arkkitehtien esteettömyysosaamisen koetaan olevan tärkeässä asemassa. Esteettömyyskoulutusta ehdotetaan haastatteluissa yhdeksi edellytykseksi sopimussuhteen muodostamiselle. Myös kunnan omaa henkilökuntaa tulee kouluttaa niin esteettömän ympäristön teorian kuin hyvien käytäntöjen osalta.

Esteettömyyskartoittajien koulutus

Esteettömyyskartoittajien koulutus on oma kokonaisuutensa esteettömyyskoulutuksen kentässä. Haastatteluissa tuli esille näkemys, että kartoittajakoulutuksella tulisi olla vakiosisältö perusasioiden osalta. Koulutuksessa tulee korostaa kartoituksen tavoitteita. Kartoituksia ei tule tehdä vain kartoittamisen vuoksi vaan kartoitustuloksia tulee voida hyödyntää, esimerkiksi suunnittelussa tai tiedotuksessa. Kun kartoituksen ensisijaisena tavoitteena on suunnitteluun vaikuttaminen, on kartoituksen ajoituksella suuri merkitys.

Haastattelujen perustella yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa käyttäjänäkökuulman esiintuomiseksi kartoittajakoulutuksessa pidetään tärkeänä. Koulutuksen järjestäminen ei kuitenkaan saa olla vain vammaisjärjestöjen vastuulla. Kartoittajakoulutusta toivotaan suunnattavan ensisijaisesti konsulteille, jotka toteuttavat kartoituksia. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että varsinaista auktorisointia ei tarvita, vaan että koulutukseen osallistuminen riittää. Toisaalta esiin tuli myös näkemys siitä, että osaaminen tulisi pystyä osoittamaan jollain tavalla, esimerkiksi näyttökokeella. Ammattitaito koetaan tärkeäksi, sillä esteettömyys ei saa olla mielipide. Esteettömyysosaajien rekisteri olisi hyödyksi kartoituksen tilaajalle.

5. EHDOTUS TUTKIMUSSUUNNITELMAKSI SELVITYKSEN PÄÄVAIHEELLE

5.1. Tavoitteet

Päävaiheen selvitys keskittyy olemassa olevan rakennuskannan esteettömyyden tilan tarkasteluun ja korjausrakentamiseen. Selvityksen tärkeimpiä tavoitteita haastattelujen perusteella ovat *esteettömyysmääräysten kehittämistarpeen määrittely, esteettömän rakennuksen käsitteen määrittely ja rakennetun ympäristön esteettömyyden nykytilan selvittäminen*. Nykytilasta saadun tiedon perusteella tulee myös määrittellä tarvittavien *esteettömyyskorjausten suuruusluokka*.

Suunnittelun ohjauksen sekä toteutuksen valvonnan kehittäminen ovat tärkeässä roolissa selvityksessä korjausrakentamisen osalta. *Esteettömyysmääräysten kehittäminen* on haastattelujen perusteella olennainen osa suunnittelun ohjauksen kehittämistä. Määräykset vaikuttavat myös esteettömyysluokitteluun.

Esteettömyystiedon lisääminen ja koulutus ovat avainasemassa kaikilla osa-alueilla esteettömyyden kehittämisen kannalta. Selvityksessä tulee myös tarkastella keinoja olemassa olevan rakennuskannan esteettömyyden kehittämiseksi.

5.2. Sisältö

a) rakennetun ympäristön osa-alueet

Rakennetun ympäristön esteettömyyden nykytilan selvittäminen ja esteettömän rakennuksen käsitteen määrittely

Rakennetun ympäristön esteettömyyden tilan selvittämiseksi tarvitaan työkaluja. Esteettömän rakennuksen käsite tulee määritellä. Tämä liittyy kiinteästi valtakunnallisen esteettömyysluokituksen kehittämiseen ja käyttöönottoon, sillä esteettömyydelle voidaan myös määritellä eri tasoja luokituksen avulla. Valtakunnallisen esteettömyysluokituksen viimeistelyssä tulee myös selvittää vastuutahot esteettömyysluokituksen kehittämiseksi ja päivittämiseksi jatkossa sekä pohtia luokituksen eri hyödyntämismahdollisuuksia (esim. esteettömyyden tarkastelussa lupavaiheessa).

Luokitusta ja kartoitusmenetelmiä tulee kehittää rinnakkain. Esteettömyyskartoitukselle ja eri kartoitusmenetelmille tarvitaan yhteisesti sovitut määritelmät ja sisältö. Vastuutahojen määrittely kartoitusten tilaamisen osalta tulee myös tehdä. Kartoitusmenetelmiä kehitettäessä tulee myös tuoda esiin valtakunnallisesti käytettävien kartoitusmenetelmien edut tulosten vertailukelpoisuuden osalta.

Asuinrakennuksien esteettömyyskartoitusmenetelmiä tulee kehittää. Nykyiset kartoitusmenetelmät ovat pääosin tarkoitettu julkisten rakennusten esteettömyyden tarkasteluun. Esteettömyyskartoitusten kriteerit pohjautuvat esteettömyysmääräyksiin. Asuinrakennusten esteettömyysmääräykset poikkeavat julkisia rakennuksia koskevista määräyksistä.

Esteettömyyskorjaustarpeen suuruusluokan määrittely on sidoksissa rakennuskannasta saatuun esteettömyystietoon. Esteettömyyskorjaustarpeen suuruusluokan määrittelyn tueksi ja kustannusten arvioimiseksi tulisi kehittää korjaustarveluokitus, jossa saavutettavia hyötyjä tarkasteltaisiin kustannuksiin verraten. Hyötyjen tulisi olla vertailtavissa myös muutosten avulla saavutettaviin valtakunnallisen esteettömyysluokkaan.

Olemassa olevan rakennuskannan ja ulkoalueiden esteettömyyden kehittäminen

Asuinrakennukset ja asuinalueiden ulkoympäristöt:

Määräysten kehittämisen lisäksi hyviä käytäntöjä asuinrakennusten esteettömyyden kehittämiseksi tulee edistää. Selviytymiskerroksen muodostamista myös korjauskentämisessä tulee suosia. Muunneltavuutta tukevia ratkaisuja tulee tutkia, erityisesti esteettömyysnäkökulmasta. Lähtökohtana tulee olla perusesteettömyyden toteutuminen mahdollisimman hyvin.

Asuinalueiden ulkoympäristöjen esteettömyyden osalta tulee edistää SuRaKu:n ohjeiden sekä Espoon ja Helsingin tyyppiirustuksissa esitettyjen ratkaisujen saamista käytäntöön. Tämä liittyy korjausrakentamisen osalta ensisijaisesti katualueiden kunnossapitoon.

Julkiset rakennukset, palvelurakennukset ja liikerakennukset:

Alueellisen esteettömyyden kehittämisen tulee sisältää myös rakennusten esteettömyyden kehittämisen, jotta kokonaisuus on toimiva. Henkilökunnan tilojen esteettömyys on tähän asti ollut taka-alalla, mutta jatkossa siihen tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Kun esteettömyyskorjaustarpeen suuruusluokka on saatu tietoon, voidaan asettaa valtakunnallisia tavoitteita korjausten toteutukselle olemassa olevien julkisten rakennusten osalta, niin määrällisesti kuin aikataulullisesti. Alueellisissa esteettömyyden kehittämissuunnitelmissa tulee korostaa kokonaisuuksia ja pyrkiä saamaan mukaan myös yksityiset liikerakennukset.

b) keinoja rakennetun ympäristön esteettömyyden edistämiseksi

Suunnittelun ohjauksen ja toteutuksen valvonnan kehittäminen

Esteettömyysmääräysten kehittämistarve tulee kokonaisuutena selvittää. Määräysten soveltamisedellytykset korjausrakentamisen ja käyttötarkoitusten muutosten osalta edellyttävät tarkennusta. Esteettömyysmääräysten tarkentamisen tarve tulee määrittellä eri rakennustyyppien osalta ja esteettömyyden eri osa-alueilla, myös ulkotilat huomioon ottaen. Asuinrakentamisen eri rakennustyyppien esteettömyysmääräysten tarkentamisen tarve koskee ensisijaisesti uudisrakentamista, mutta heijastuu myös korjausrakentamiseen ja asuinrakennusten esteettömyyskartoitusten kriteereihin. Kehittämistarvetta määriteltäessä tulee myös selvittää, mikä tilanne on nyt rakennusten sisätilojen esteettömyyttä koskien esim. muiden Pohjoismaiden esteettömyysmääräysten osalta / muualla Euroopassa ja mistä voidaan ottaa mallia. Määräysten kehittämistarpeen tarkastelussa tulee keskittyä toiminnallisen esteettömyyden toteutumisen tarkasteluun: nyky määräyksillä ei välttämättä saada toimivaa lopputulosta, vaikka määräyksen edellytys täyttyy. Lopputuloksen tulee olla esteettön.

Toteutuksen valvonta edellyttää esteettömyyden seuranta järjestelmän kehittämistä. Esimerkiksi rakennuslupavaiheessa tehtävän esteettömyys selvityksen sisältö tulee määrittellä valtakunnallisesti ja selvityksen käyttötapoja tulee edistää (esim. loppu tarkastusten yhteydessä). Menetelmien tulee olla linjassa esteettömyysluokittelun kanssa.

Espoossa on rakennuslupavaiheessa käytössä esteettömyyden tarkistuslista. Suunnitelman toteutumista tarkastellaan uudelleen saman listan avulla loppu tarkastusvaiheessa. Tätä mallia voidaan pitää kehittämistyön lähtökohtana.

Esteettömyystiedon lisääminen ja koulutus

Esteettömyydestä hyötyvät kaikki. Silti se mielletään edelleen marginaaliryhmien vaatimukseksi. Esteettömyystiedon lisäämisessä tulee korostaa esteettömyyttä rakennetun ympäristön laatutekijänä.

Tutkimuksia ja ohjeita esteettömyydestä on runsaasti, mutta ne eivät kata kaikkia osa-alueita. Esteettömyyden ja *kestävän kehityksen* välistä kytkentää tulee korostaa (elinkaaritalous). Esteettömyyden todellisia *kustannuksia* tulee selvittää ja verrata niitä saatuihin *hyötyihin*. Tarkasteluun tulee ottaa myös taloudelliset edut esteettömyyden huomioimisesta korjaustöiden yhteydessä (hyvää kerralla) verrattuna jälkikäteen tapahtuvaan toteutukseen. Näistä tutkimuksista saadun tiedon avulla voidaan vaikuttaa myös asenteisiin. Monet esteettömät ratkaisut vähentävät myös ylläpidon kustannuksia (esim. koko keskisaarekkeen korottaminen, jalkakäytävä ja pyörätie samassa tasossa).

Esteettömyystieto on usein irrallaan muusta tilasuunnittelun aihepiiriä koskevasta materiaalista. Suunnittelijan kannalta on selkeintä, jos tilojen suunnittelun perusoppaat huomioivat lähtökohtaisesti esteettömyyden ja tilojen edellyttämän toiminnallisuuden vaatimukset, eikä erillisiä oppaita kohteen esteettömyydestä tarvita. Kirjallinen opasmateriaali päivittyy kuitenkin suhteellisen hitaasti, jolloin on ollut mielekäs tarjota rinnalle erityisesti esteettömyyttä korostavia oppaita. Tilakohtaiset esteettömyysvaatimukset huomioivat oppaat ovat saaneet käyttäjiltä kiitosta.

Esteettömyyden toteutumisessa on nykytilanteessa puutteita, joita ei voida selittää tiedonpuutteella. Ketju suunnittelun ohjauksesta suunnittelun kautta toteutukseen ja valvontaan ei ole riittävän yhtenäinen. Selvityksessä tulee tarkastella, missä muodossa esteettömyystietoutta on tarkoituksenmukaisinta jatkossa tarjota ja pohtia keinoja jo nykyisin olemassa olevan materiaalin parempaan esilletuontiin. Tähän tarkasteluun liittyy myös asenneilmaston selvittäminen.

Haastattelujen perustella erityistä tarvetta on materiaalille, joka näyttää esimerkkejä rakennussuojelun ja esteettömyyden yhdistämisen hyvistä toteutuksista. Näiden kahden näkökannan yhteensovittamisessa koetaan edelleen olevan ongelmia. Eriytyisen haasteelliset kohteet korostuvat keskustelussa ja luovat ehkä liiaksikin mielenkiintoa toteutuksen hankaluudesta. Suurin osa haasteista on kuitenkin ratkaistavissa hyvällä suunnittelulla. Materiaalia esteettömyyden toteuttamisesta historiallisesti arvokkaissa rakennuksissa tarvitaan lisää. Oppaassa tulisi esitellä viimevuosina toteutettuja hyviä esimerkkejä, käsiteltyjä toteutusvaihtoehtoja ja valittuun ratkaisuun vaikuttaneita tekijöitä.

Tietoa opastusjärjestelmistä ja esteettömyyden huomioimisesta opasteissa sekä edullisista hissiratkaisuista tarvitaan lisää.

Esteettömyyden huomioiminen kaavoituksessa on jäänyt taka-alalle. Kaavoitus toimii pohjana rakennussuunnittelulle ja liikennesuunnittelulle ja vaikuttaa myös korjausrakentamiseen. Esteettömyyden määrittämisen mahdollisuudet yleiskaavassa ja asemakaavassa tulee selvittää ja pohtia myös esteettömyyttä edistävien ratkaisujen esiintuomista rakennustapaohjeissa. Espoon kaupungin julkaisu esteettömyyden näkökannasta kaavoituksessa voi toimia tarkastelun lähtömateriaalina.

Esteettömyyskoulutusta ja erityisesti rakennusalan toimijoiden esteettömyystietoisuutta tulee lisätä. Suunnittelijat (arkkitehdit ja ulkoalueita suunnittelevat henkilöt) ovat avainasemassa. Arkkitehtien ja insinöörien peruskoulutukseen tulee sisällyttää entistä enemmän esteettömyystietoutta ja jo ammatissa toimivia arkkitehtejä ja insinöörejä tulee lisäkouluttaa. Esteettömyyskartoittajien koulutusta tulee kehittää. Esteettömyyttä käsittelevien *opinnäytetöiden* tekemistä tulee myös kannustaa ja tukea.

5.3. Tutkimusmenetelmät

Menetelmiä rakennetun ympäristön esteettömyyden nykytilan selvittämiseksi

Koko rakennuskannan esteettömyyden tarkka arviointi ei ole realistinen tavoite lyhyellä aikavälillä. Otanta eri aikakausien rakennustyypeistä (esimerkiksi eri vuosikymmenien asuinkerrostalojen tyypilliset piirteet) ja niiden ominaisuuksien tarkastelu esteettömyyden kannalta antaisi suuntaviivoja koko rakennuskannan esteettömyydestä. Sisäänkäynnin esteettömyys, hissi/hissittömyys, kulkuväylien sekä wc- ja pesutilojen mitoitus ovat keskeisiä tekijöitä asuinrakennusten esteettömyyden tilan määrittelyssä. Kevennetyn luokituksen ja kartoituksen avulla voidaan myös saada tuloksia laajemmasta otoksesta julkisia rakennuksia lyhyemmällä aikavälillä.

Esteettömyyden tilan selvittäminen edellyttää myös *valtakunnallista esteettömyysluokitusta* ja *esteettömyyskartoitusten järjestelmällistä suorittamista*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sosiaali- ja terveystalouksissa asiointiin esteettömyyden luokittelua tulee kehittää valtakunnalliseksi esteettömyysluokitukseksi. Luokituksen ja kartoituksen kehittäminen tulee tapahtua rinnakkain.

5.4. Ehdotus selvityksen seuraaviksi vaiheiksi

Esteettömyysmääräysten kehittämistarpeen selvittäminen

Rakentamismääräykset luovat pohjan korjausrakentamiselle ja esteettömyyden edellyttämiseksi sekä edistämiseksi, jonka vuoksi määräysten kehittämistarve tulee selvittää ensivaiheessa. Kehittämistarve korostui myös haastatteluissa. Määräysten soveltamisedellytysten selkeyttäminen edistää esteettömyyden toteutumista korjausrakentamisessa ja vaikuttaa esteettömyysluokitukseen sekä seurantajärjestelmiin.

Esteettömyysluokitus ja esteettömän rakennuksen käsitteen määrittely

Esteettömän rakennuksen käsitteen määrittely kytkeytyy esteettömyysmääräyksiin ja esteettömyysluokitukseen. Esteettömyysluokituksen eri tasojen avulla voidaan luokitella olemassa olevaa rakennuskantaa ja määrittellä tavoitetaso esteettömyydelle. Luokituksen käyttöönotto ja käsitteiden määrittely tarjoavat yhtenäisen perustan esteettömyystyölle. Luokitus tukee myös esteettömyyden toteutuksen seurantajärjestelmän kehittämistä.

Rakennetun ympäristön esteettömyyden nykytilan selvittäminen ja esteettömyyskorjaustarpeen suuruusluokan määrittely

Rakennetun ympäristön esteettömyyden nykytilan selvittäminen on selvityksen päävaiheen tärkein tavoite. Se on myös edellytys esteettömyyskorjaustarpeen suuruusluokan määrittelylle.

Korjaustarpeen suuruusluokan taloudellisen määrittelyn tueksi tulee tarkastella myös esteettömyyden ja kestävän kehityksen välistä kytkeä ja esteettömyydestä saatavia hyötyjä.

Esteettömyystiedon lisääminen ja koulutus

Määräysten ja ohjeiden saaminen käytäntöön edellyttää rakennusalan toimijoiden koulutusta.

LIITE 1 Haastattelukysymykset

Teemat ja kysymykset

1. Suunnittelun ohjaus

Esteettömyysmääräysten ja ohjeiden riittävyys/kattavuus

- Ovatko esteettömyysmääräykset riittäviä ja kattavatko esteettömyyden eri osa-alueet?
- Onko (määräysten) ohjeistus riittävää?
- Aiheuttavatko muut määräykset ristiriitaitilanteita, jotka estävät esteettömyyden toteutumisen?

Ajantasainen kirjallinen materiaali (tutkimukset, suunnitteluohjeet ym.)

- Onko suunnitteluohjeita ja muuta kirjallista materiaalia saatavilla riittävästi ja kattaa-ko rakentamisen eri osa-alueet?

Esteettömyyden määrittely

- Tarvitaanko esteettömälle rakennukselle yhteisesti määritellyt kriteerit?

Rakennussuojelu ja esteettömyys

- Mikä on tilanne tällä hetkellä ja mihin suuntaan sen tulisi muuttua?

2. Alueiden käytön suunnittelu ja kaavoitus

Esteettömyys yleiskaavatasolla – mitä pitäisi huomioida?

- Esteettömyyden tason määrittely osayleiskaavavaiheessa

Esteettömyyden toteutuminen asemakaavatasolla

- Miten huomioidaan esteettömyys täydennysrakentamisessa?
- Käyttötarkoituksen muutokset ja esteettömyysvaatimukset korjausrakentamisessa
- Rakennustapaohje

3. Rakentaminen

Asuinrakentaminen (nykytilanne / korjausrakentaminen / asunnon muutostyöt)

- Erityyppiset asuinrakennukset: pientalo, rivitalo, kerrostalo, pienkerrostalo jne.
- Asuinrakennusten muut tilat: mm. sisäänkäynnit, yhteistilat, pihat

Asuinalueet ja asuinympäristöt: puistot, kadut yms.

- Kuinka hyvin esteettömyys toteutuu?
- Ovatko nykyiset ohjeet riittävät?

- Olisiko tarvetta saada ulkoalueiden esteettömyysohjeet mukaan rakentamismääräyskokoelmaan? Jos ei, niin miten esim. SuRaKu-ohjeisto kannattaisi auktorisoida?
- Missä puutteet ja ongelmakohdat?
- Mikä esteenä paremmalle toteutukselle?

Julkkiset rakennukset ja palvelurakennukset

(nykytilanne/korjausrakentaminen, esim. koulut, terveysasemat, sairaalat, virastot ja kaupalliset palvelurakennukset)

- Kuinka hyvin esteettömyys toteutuu nykyisin?
- Tarvitaanko erilaisia kriteereitä esteettömyydelle kohteen toiminnasta riippuen?

Liikennealueet

(Katualueet, liikenteeseen ja infrastruktuuriin liittyvät rakennukset ja ympäristöt, kuten mm. joukkoliikenteen pysäkit, autopaikat)

- Kuinka hyvin esteettömyys toteutuu nykyisin (eri käyttäjäryhmien kannalta)? Mistä osa-alueista/käyttäjärhymistä tarvitaan lisää tietoa (esim. induktiosilmukoiden asennus)?

4. Toteutus ja valvonta

- Miten esteettömyys ja sen toteutuminen huomioidaan kaupungin eri instansseissa erityisesti korjausrakentamisessa?
- Löytyykö teiltä konkreettisia esteettömyyskorjauskohteita, joita voisi esitellä muillekin? Jos löytyy, millaisia kohteita (koulu, päiväkot, leikkipuisto, vanhusten palvelukeskus, terveysasema, kirjasto jne.)
- Miten esteettömyyden toteutumista seurataan? Onko nimetty tahoa, joka vasta seurannasta ja esteettömyystyön koordinoinnista?
- Onko käytössä riittävästi työkaluja esteettömyyden toteuttamiseksi/tarkastelemiseksi?
- Rakennusvalvonnan suhtautuminen esteettömyyteen korjausrakentamisessa?
- Miksi esteettömyys ei aina toteudu?
- Esteettömyyskoulutus

5. Lopuksi

- Minkä asioiden pitäisi ensin toteutua, jotta esteettömyys toteutuisi (valtakunnan tasolla ja paikallisella tasolla)?
 - Listaa esim. 5 asiaa
- Mitä haluaisitte, että Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Suomessa -selvityksen päävaiheissa tulisi vielä erityisesti käsitellä?

Aihepiirikohtaiset kysymykset (esitetty vain osalle haastateltavista):

Kysymyksiä/kotihoito:

- Mitkä ovat asuntojen/asuinrakentamisen ongelmakohdat kotihoidon kannalta?

Kysymyksiä/hissien jälkiasennus:

- Uusi asunto-osakeyhtiölaki ja sen vaikutukset esteettömyyteen
- Hyviä käytäntöjä?
- Miten esteettömyyden toteutumista voitaisiin edistää?
- Tarvitaanko lisää tutkimustietoa? Mistä asioista?

Kysymyksiä / pohjoismaiset esteettömyysnormit ja kansainväliset sitoumukset:

- Vertailu Ruotsin rakennuslainsäädäntöön (esteettömyys)
 - Mitkä ovat edut ja puutteet? Mistä voitaisiin ottaa mallia?
 - Enkelt avhjälp ta hinder
 - Rakennussuojelun ja esteettömyyden yhteensovittaminen
 - Asunnon muutostyöt: onko ohjeistuksessa eroja Suomen ja Ruotsin välillä?
Kuka vastaa kustannuksista Ruotsissa?
- EU:n yhdenvertaisuusdirektiivi ja sen tuomat mahdollisuudet esteettömyyden kannalta?
- YK:n yleissopimus vammaisten oikeuksista ja sen vaikutukset esteettömyyteen?
- EU standardit ja esteettömyys?

LIITE 2 Haastatellut henkilöt

Holappa, Erkki; hissiasiamies (Helsingin kaupunki)
Jääskeläinen, Lauri; virastopäällikkö, Rakennusvalvontavirasto (Helsingin kaupunki)
Könkkölä, Maija; pääsihteeri, Invalidiliitto / Esteettömyyskeskus ESKE
Nummijoki, Jaana; kotihoitopäällikkö, Sosiaalivirasto (Helsingin kaupunki)
Nurmi-Koikkalainen, Päivi; vammaispalvelupäällikkö, Espoon kaupunki

Kunnalliset esteettömyysasiamiehet:

Backman, Mauri; Lappeenranta (oto)
Haulisto, Heikki; Turku
Kaukola, Jukka; Tampere
Länkelin, Jaana; Espoo
Mäki, Tiina; Vaasa
Tujula, Pirjo; Helsinki (Helsinki kaikille -projekti)

LIITE 3 KORVO: 8. Esteettömyys / osa 8.1 Esteettömyys korjausrakentamisessa

8. ESTEETTÖMYYS

8.1 ESTEETTÖMYYS KORJAUSRAKENTAMISESSA

Maankäyttö- ja rakennuslain 117 § 3 momentin mukaan

“Rakennuksen tulee olla tarkoitustaan vastaava, korjattavissa, huollettavissa ja muunneltavissa sekä, sen mukaan kuin rakennuksen käyttö edellyttää, soveltua myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on rajoittunut.”

Periaatteen toteuttamista käytännössä tarkentavat maankäyttö- ja rakennusasetuksen 53 § sekä rakentamismääräyskokoelman osa F1.

Säännösten esteettömyysvaatimusten noudattaminen on uudisrakennusten suunnittelussa nykyään useimmiten itsestään selvää, ja tämä näkökulma tulee lähivuosina pikemminkin korostumaan, kun vanhusten osuus väestöstä kasvaa. Käytännön suunnittelussa tilanne ei ole ongelmaton, mm. RakMK C2:n määräys 3.1.1 alimman lattian korkeusasemasta on esteettömyystavoitteen kanssa lähtökohtaisesti ristiriidassa, mitä pykälän selostuksessa kyllä lievennetään.

Korjausrakentamisessa tilanne on monimutkaisempi. Ongelmat esteettömyysvaatimusten soveltamisessa johtuvat usein siitä, että kohde on tehty aikana, jolloin määräyksissä ei esteettömyysnäkökulmaa vielä tunnettu. Ensimmäinen lainsäädäntötoimi liikuntaesteisten huomioon ottamisesta rakentamisessa oli 1973 voimaan tullut rakennusasetuksen muutos, jonka mukaan yleisön käyttöön tarkoitettuja tiloja rakennettaessa on riittävää huomiota kiinnitettävä siihen, että niitä voivat käyttää myös henkilöt, joiden liikuntakyky tai kyky suunnistautua on iän, vamman tai sairauden vuoksi rajoittunut. Asetusta tarkennettiin 1978 julkaistulla Suomen rakentamismääräyskokoelman osalla F1. Asuinrakennuksia koskeviksi esteettömyysvaatimukset tulivat varsinaisesti vasta vuonna 1994 voimaan tullessa RakMK:n uudessa osassa G1.

Rakennusten suunnittelussa tasoerot ovat perinteinen ilmaisukeino, ja esimerkiksi pääsisäänkäyntien huolella suunnitellut, usein muita rakennusosia arvokkaammasta materiaalista toteutetut ulko- ja sisäporrasaskelmat ovat arkkitehtoninen kohokohta. Riittävän loivan luiskan rakentamiseen ei useinkaan ole tilaa, eikä muutos aina ole edes mahdollinen, kun samalla on noudatettava MRL 118 §:n vaatimusta siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella.

Varsinkin aluksi esteettömyysmääräysten tultua voimaan korostettiin pelkkää pyörätuolimitoitusta liikaakin: kun korjattaessa ei pystytty tekemään täysin normit täyttäviä tasonvaihtojärjestelyjä, ei sitten tehty mitään. Terveen järjen käyttö ja kokonaisuuden tarkastelu yksityiskohtien sijaan on kuitenkin korjausrakentamisessa välttämätöntä normien lukuarvoihin takertumisen asemesta. Parannuksia esteettömyyteen tulee rakennuksia korjattaessa aina suositella, vaikkei nykysäännösten vaatimusten sataprosenttiseen täyttämiseen päästäisikään. Parannukset ovat hyödyksi kaikille, eivät pelkästään liikuntaesteisille.

Hissin jälkiasennuksesta porrashuoneeseen saatiin vuosia odotettu säännös: alkuvuodesta 2009 voimaan tullut E1:n kohdan 10.4.2 lisäys. Se yhtenäisti eri kuntien vaihtelevat käytännöt, jotka aikaisemmin osaltaan jarruttivat hissien rakentamista tuntuvista avustusprosentteista huolimatta. Lisäksi hissien kustannusten jakaminen hyödyn mukaan osakkaiden kesken on ollut hankalaa, uusi asunto-osakeyhtiölaki tuonee tähän helpotusta.

Ongelmat tosin eivät vielä ole ohi. Julkisuudessakin keskusteluttaneet ja oikeuskäsittelyihin saakka päätyneet näkemyserot arvokkaita porrashuoneita suojelevien ja toisaalta rakennusten esteettömyyttä ja käytettävyyttä korostavien viranomaisten välillä eivät ole omiaan innostamaan taloyhtiöitä epävarmaan hankkeeseen. Oleellinen edellytys hankkeen onnistumisella on tässäkin suunnittelijan pätevyys. Hissin sovittaminen porrashuoneeseen on erittäin vaativa tehtävä – ei pelkästään sata vuotta vanhoissa suojelukohteissa vaan myös moderneissa rakennuksissa. Työ vaatii yhtä aikaa rakennustaiteellista herkkyyttä, teknistä asiantuntemusta ja usein myös riittävää jääräpäisyyttä, jotta rakennussäännösten ilmaisemat tavoitteet säilyvät ehjinä ristikkäisten intressien

ja taloudellisten laskelmien puristuksessa. Rakennusvalvonnan tehtävä on varmistaa, että tarvittava asiantuntemus on hissihankkeeseen ryhtyvällä käytettävissä suunnitteluvaiheesta toteutukseen. Korjausrakennuskohteessa ei koskaan voida kirjaimellisesti noudattaa kaikkia nykysäännösten vaatimuksia. Tyypillinen esimerkki on ääneneristysluvussa lähemmin käsiteltävä ääneneristävyystavoitteen ja esteettömyysvaatimusten sovittamaton ristiriita 1920–1950 -lukujen rakennuksissa, joissa alalaattapalkkivälipohjan ääneneristävyuden takaaminen vaatii ns. uivan lattian välipohjarakenteen päälle, jolloin F1:n määrittämät kynnysten enimmäiskorkeudet ylittyvät reilusti, ellei sitten porrashuoneita pureta kokonaan.

Ratkaisut joudutaan aina tapauskohtaisesti harkitsemaan ja tärkeysjärjestyksiä priorisoimaan: lähtökohtina MRL 117 § 4 mom:

”Korjaus- ja muutostyössä tulee ottaa huomioon rakennuksen ominaisuudet ja erityispiirteet sekä rakennuksen soveltuvuus aiottuun käyttöön. Muutosten johdosta rakennuksen käyttäjien turvallisuus ei saa vaarantua eivätkä heidän terveydelliset olonsa heikentyä.

sekä MRL 118 §:

”Rakentamisessa, rakennuksen korjaus- ja muutostyössä ja muita toimenpiteitä suoritettaessa samoin kuin rakennuksen tai sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella.”

Oleellista on muistaa säännösten hierarkia, lain velvoittavat pykälät menevät aina alemmantasoisten säännösten ja varsinkin ohjeiden edelle.

LIITE 4 Convention on the Rights of Persons with Disabilities, **Article 9 - Accessibility**

1. To enable persons with disabilities to live independently and participate fully in all aspects of life, States Parties shall take appropriate measures to ensure to persons with disabilities access, on an equal basis with others, to the physical environment, to transportation, to information and communications, including information and communications technologies and systems, and to other facilities and services open or provided to the public, both in urban and in rural areas. These measures, which shall include the identification and elimination of obstacles and barriers to accessibility, shall apply to, inter alia:

(a) Buildings, roads, transportation and other indoor and outdoor facilities, including schools, housing, medical facilities and workplaces;

(b) Information, communications and other services, including electronic services and emergency services.

2. States Parties shall also take appropriate measures to:

(a) Develop, promulgate and monitor the implementation of minimum standards and guidelines for the accessibility of facilities and services open or provided to the public;

(b) Ensure that private entities that offer facilities and services which are open or provided to the public take into account all aspects of accessibility for persons with disabilities;

(c) Provide training for stakeholders on accessibility issues facing persons with disabilities;

(d) Provide in buildings and other facilities open to the public signage in Braille and in easy to read and understand forms;

(e) Provide forms of live assistance and intermediaries, including guides, readers and professional sign language interpreters, to facilitate accessibility to buildings and other facilities open to the public;

(f) Promote other appropriate forms of assistance and support to persons with disabilities to ensure their access to information;

(g) Promote access for persons with disabilities to new information and communications technologies and systems, including the Internet;

(h) Promote the design, development, production and distribution of accessible information and communications technologies and systems at an early stage, so that these technologies and systems become accessible at minimum cost.

LIITE 5 Esteettömyyteen liittyviä tutkimuksia, julkaisuja ja ohjeita

Suunnittelun ohjaus

Esteettömyysmääräykset

Suomen rakentamismääräyskokoelman osa F1 Esteetön rakennus. Määräykset ja ohjeet (2005)

Suomen rakentamismääräyskokoelman osa G1 Asuntosuunnittelu. Määräykset ja ohjeet (2005)

Yleiset esteettömyysohjeet

RT 09-1069 Esteetön liikkumis- ja toimintaympäristö.

Eurooppalainen esteettömyyskonsepti. Tekninen avustava käsikirja 2003.

Esteettömän ympäristön suunnitteluohjekortit. Yleisohjeet esteettömien julkisten ulkoalueiden suunnitteluun, rakentamiseen ja kunnossapitoon. SuRaKu-projekti 2004/2008

Helsingin ja Espoon kaupunkien katualueita koskevat tyyppipiirustukset.

Kohti esteetöntä yhteiskuntaa yhteiskuntapolitiikan normatiiviset keinot esteettömyyden edistämiseksi / Erkki Kempainen. Helsinki: Stakes, 2008.

Elsatuote, esteettömien ympäristötuotteiden tuotekehityshanke, loppuraportti, Helsinki kaikille -projekti, 2007.

Esteettömyys julkisissa rakennuksissa

Helsinki kaikille –projektin Hallintokunnat ja esteettömyyden tarve –hankkeen esteettömyysoppaat: Esteetön uimahalliympäristö, Esteettömyys kouluissa, Esteettömyys vanhus-ten palvelukeskuksissa, Esteettömyys terveysasemilla ja Esteettömyys päiväkodeissa ja niiden lähiympäristöissä. 2008–2009

Liikkumis- ja toimimisesteisille soveltuvat perusopetuksen tilat, kalusteet ja varusteet. Toimittanut Heli Anttalainen ja Rauno Tapaninen. Opetushallitus 2009.

Esteetön rakennus ja ympäristö. Suunnitteluopas. Rakennustieto Oy. Helsinki. 2007.

Esteetön korkeakouluopiskelu. Ammattikorkeakoulut ja yliopistot. Opetushallitus. 2007

Kansallisaarteita kaikille, Museoviraston saavutettavuussuunnitelma. Selkeä saavutettava Museovirasto -työryhmä; toimittajat: Tapani Sainio ja Helena Edgren. (2007).

Kättä pidempää: opas asiakaspalvelun saavutettavuuteen / Mikko Teräsvirta; Museovirasto, Frenckellin Kirjapaino Oy, 2007.

Esteettömiä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen. Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP) ja Jyrki Heinonen 2006.

Terveellinen ja turvallinen koulurakennus. Nuikkinen, Kaisa. Opetushallitus 2005.

Museo kaikille: pohjoismainen esteettömyys- ja saavutettavuusopas / Elisabet Svensson, Ingemar Oderstedt, Anna Landberg; suomenkielinen toteutus: Sari Salovaara. Helsinki: Valtion taidemuseo, taidemuseoalan kehittämissyksikkö, 2003.

Kulttuuria kaikille; Esitys vammaiskulttuurin ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseksi. Könkkölä, Kalle ym. Opetusministeriö, kulttuuria kaikille työryhmä. Helsinki. 2002.

Esteetön työympäristö liikuntavammaisille. Opas työterveyshuolto- ja työsuojeluhenkilöstölle. Nevala-Puranen, Nina ym. Työterveyslaitos. Helsinki. 2001.

Ongelma vai haaste. Julkisten rakennusten liikkumisesteiden poistaminen. Könkkölä, Maija. Invalidiliitto ry. Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP). Helsinki. 1994.

Aistiympäristön esteettömyys

Kaupunki kaikille aisteille: Moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä. Jokiniemi, Jukka. 2007. Väitöskirja. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2007/29 Kaupunkisuunnittelu

Kaikenkuuloisille, Kuulovammaisten huomioonottaminen tilojen ja toimintojen suunnittelussa, neuvottelu- ja koulutusmateriaali, Koivu, Heli 1999, Kuulonhuoltoliitto ry

Toimiva ympäristö jokaiselle - Heikkonäköiset henkilöt arvioimassa rakennettua ympäristöä. Jokiniemi Jukka. 1998. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 1998/48, TKK Arkkitehtiosasto, Sosiaali- ja terveydenhuollon tekniikan ja rakentamisen instituutti SOTERA. Vantaa 1998.

Selkeä ympäristö, näkövammaisille soveltuvan toimintaympäristön suunnittelu, Verhe, Irma, Näkövammaisten Keskusliitto ry, Rakennusalan kustantajat RAK, 1996

Asuinrakennusten esteettömyys

Selvitys esteettömyysvaatimusten vaikutuksista asuinkerrostalorakentamiseen, Kirsti Sivén & Asko Takala Arkkitehdit Oy / Asko Takala, Kaisa Savolainen, Kristiina Timonen, Eeva Saarelainen, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2008:12.

Asumiseen laatua informaatio-ohjauksella: arviointia vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuosituksen vaikutuksista kunnissa / Pirjo-Liisa Kotiranta. Helsinki: Stakes, 2008.

Asumiseen laatua informaatio-ohjauksella: arviointia vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuosituksen vaikutuksista kunnissa / Pirjo-Liisa Kotiranta. Helsinki: Stakes, 2008.

Parempaan kehitysvammaisten asumiseen - Viiden asumisyksikön arviointi. Viitala, S., Wiinikka, T. & Åkerblom, S. 2007. Suomen ympäristö 43/2007, Asuminen, Ympäristöministeriö.

Asunnonmuutostöiden kehittämis- ja seurantamalli. Verma, I; Aalto, L; Anttila, J; Aro, P. & Åkerblom, S. 2006. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, Sotera.

Suositus näkövammaisten asunnon muutostöiden järjestämiseksi. Helsinki: Näkövammaisten keskusliitto, 2005. (Näkövammaisten keskusliiton julkaisuja. 1/2005.

Sujuvampi arki ikääntyville: yhdyskuntien suunnittelu, rakentaminen ja ylläpito väestön ikääntymässä / Annamari Ruonakoski. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 2004.

Esteetön asuinrakennus. Könkkölä, Maija. Invalidiliitto ry, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP). Invalidiliiton julkaisuja O.16. Helsinki. 2003.

Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö: Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö; Suomen Kuntaliitto, 2003.

Asunto ja elämänkaari: katsaus asumisen laatua koskevaan tutkimukseen / Eija Kyllönen, Marja Kurenniemi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 2003.

Kotihoito ja apuvälineet. Kotihoitoa hankaloittavia tekijöitä asunnoissa apuvälineitä käytettäessä. Sipiläinen, P.; Efraimsson, K.; Hytönen, P. & Stenbäck, J. 2002. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Sosiaali- ja terveydenhuollon tekniikan ja rakentamisen instituutti SOTERA. Arkkitehtiosaston julkaisuja 85.

Liikkumisesteetön sauna. Könkkölä, Maija. Invalidiliitto ry, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP). 2000. Invalidiliiton julkaisuja O.3. Rakennustietosäätiö.

Elinkaariedullinen suunnittelu: Valtion asuntorahaston suunnittelupäivä, Helsinki 17.2.2000 /Teuvo Ijäse; Jouni J. Särkijärvi; JP Tuomainen; Alpo Uski; Maija Hakanen; Riitta Jalkanen; Timo Karhu; Ranko Radovic. Helsinki: Valtion asuntorahasto, 2000.

Ikäihmisen asuinympäristö turvalliseksi: Hyvien käytäntöjen opas kaatumisten ehkäisyyn. Lehtola, Sari. Stakes, oppaita 50. Helsinki. 2002.

Valvonnan avaimet: Selvitys vanhainkotien ja asumispalveluyksiköiden mitoitusperusteista. Toivo Haataja, Leena Ahti, Marja Kaasalainen et al. Helsinki: Etelä-Suomen lääninhallitus, 2001.

Ikäihmisten tapaturmat ja asuinympäristö. Levón, Bengt- Vilhelm. Sosiaali- ja terveysministeriö, selvityksiä 1998

Asunnon muunneltavuus ja avoin asuntorakentaminen. Tiuri, Ulpu. TKK. Arkkitehtiosasto 1997/12.

Muuttuva ihminen – muuntuva asunto. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö, rakentaminen 93. Luoma, Juha. Edita, Helsinki. 1997.

Vanhusten ja vammaisten itsenäistä selviytymistä kodin pesutiloissa helpottavia ratkaisuja. Alkula, Raili; Malin, Anne; Reisbacka, Anneli; Rytönen, Anja. Työtehoseuran julkaisuja 354. Helsinki. 1997.

Liikkumisesteetön pientalo. Könkkölä, Maija. Rakennusvalvonta 2:16–17. 1996.

Hissit ja esteettömyys

Jälkiasennushissien vaikutukset: arkkitehtuuri - kustannukset – esteettömyys. Sasu Hälikkä, Satu Åkerblom. Arkkitehtiosaston julkaisuja / Teknillinen korkeakoulu; 2006/90.

Hissi tuli taloon. Rahtola, Rönkä, Tervaskanto. Suomen ympäristö 794. 2005.

Hissit stadin kerrostaloihin. Hissi nostaa asumisen ja palvelun tasoa. Kautto, Jussi - Salmi, Juha - Holappa, Erkki. Helsingin kaupunki, talous - ja suunnittelukeskus 6/2004.

Hissi meidän taloon? Kyselytutkimus vanhan kerrostalon asukkaille ja taloyhtiöille. Kimmo Rönkä, Riikka Kallio. Suomen ympäristö 555, Rakentaminen. 2002.

Korjausrakentaminen

Rakenna uusi - korjaa vanhaa - opas. Valtion asuntorahasto (ARA).

Vanhusten palvelutalon korjausmalli. Rajala, M. 2005. Teknillinen korkeakoulu, diplomityö, arkkitehtiosasto.

Korjausrakentamisen vaikutukset vanhusten kotona asumiseen / Kati Yrttiaho. Oulu : 2002. Pro gradu -työ : Oulun yliopisto, Kansantaloustieteen yksikkö.

Vanhusten asumisen mahdollistava peruskorjaus. ARVI - Asunnon arviointimenetelmä – tutkimuksen osaraportti 1. Saari, A. Åkerblom S. & Sipiläinen, P. 2002 Espoo: Teknillinen korkeakoulu. Arkkitehtiosaston julkaisuja 82.

Korjausrakentamisella asunto kaikkiin elämänvaiheisiin. Tiuri, Ulpu. Helsingin kaupungin ATT. VTT Rakennustekniikka 1998.

Kaikille soveltuva asunto korjaamalla: Kuinka asuttavuutta ja asuntojen soveltuvuutta kaikille voidaan edistää asuinrakennuksia ja asuntoja korjaamalla ja parantamalla. Levón, Bengt-Vilhelm, Sosiaalikehitys Oy. Helsinki. 1996.

Alueiden käytön suunnittelu ja kaavoitus

Esteettömyyden näkökanta kaavoituksessa, Espoon kaupunki, KVP/ erityissuunnitteluyksikkö. 2008.

Esteettömyys kaavoituksessa - Lohjan keskusta mahdollisuuksien ympäristönä. Siik, Saara Kirsikka. Diplomityö. TTY 2006.

Esteetön asuinkortteli. Heli Koukkari, Veijo Lappalainen, Markku Norvasuo, Jaana Koota, Tuula Petäkoski-Hult, Kimmo Rönkä, Elina Regårdh, Miia Eerikäinen. Espoo : Valtion teknillinen tutkimuskeskus VTT, 2001.

Sosiaalinen ulottuvuus kaavoituksessa. Manninen, Mariikka. Stakes, aiheita 32 / 2000. Helsinki. 2000.

Toteutus ja valvonta

Esteettömyys asuntorakentamisessa: Suomen rakentamismääräyskokoelman osa G1 suunnitteluperiaatteiden toteutuminen, Pirjo Sipiläinen, Satu Åkerblom, Heli Koivu. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 481. Helsinki 2001.

KORVO, Korjausrakentamisen viranomaisohjauksen kehittäminen, loppuraportti. 2009. <http://kotisivukone.fi/files/korvo.kotisivukone.com/tiedostot/korvo-091109.pdf>

Ulkotilojen esteettömyys

Helsingin kaupungin esteettömyyssuunnitelma 2005-2010. Rakennusviraston julkaisut 2005:7. Helsinki kaikille -projekti.

Esteetön luontoliikunta, Verhe, Irma; Ruti, Marko; Suomen Invalidien Urheiluliitto ry: Opetusministeriö, Liikuntapaikkajulkaisusarja nro 93, Rakennustieto Oy, 2007.

lääkkäiden ihmisten liikuntapaikkojen suunnittelu: arki- ja terveysliikunnan tilat palvelu- ja hoiva-asumisympäristöissä / Vuokko Lehmuspisto, Satu Åkerblom, 2007. Rakennustieto Oy Rati.

Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku, Opetusministeriö, Liikuntapaikkajulkaisusarja nro 85, Rakennustieto Oy, 2003.

Liikennealueiden esteettömyys

Esteetön valaistus ja selkeät kontrastit asema-alueilla. Elsa-hanke. Liikenne- ja viestintäministeriö, Julkaisuja 39/2006. Helsinki. 2006.

Esteettömyys tilapäisissä liikennejärjestelyissä. Juutilainen, Anni. Opinnäytetyö. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Rakennustekniikan koulutusohjelma. Helsinki. 2006.

EVELIINA - Esteettömyyttä vesiliikenteessä ja matkailupalveluissa. Elsa-hanke. Liikenne- ja viestintäministeriö. 2006.

Esteettömyys kuntien liikenneturvallisuussuunnittelussa. Esiselvitys. Katajisto, Petteri - Vesanen, Lauri. Tiehallinnon selvityksiä 2/2005.

Henkilöliikenneasemien esteettömyys, kartoitustuloksia. Kallio, Riikka. Ratahallintokeskuksen julkaisuja A 4 / 2003. Helsinki. 2003.

Esteetön ympäristö kaikille. Miten huomioimme ikääntyneet sekä liikkumis- ja toimimises-teiset tienpidossa. Tiehallinto. Edita Prima Oy. Helsinki. 2002.

Risteyksen ääni - Liikennevalo-opasteäänien kehittämistutkimus. Björk, E.; Latvala, L. & Jokiniemi, J. 2002. Teknillinen korkeakoulu, Sosiaali- ja terveydenhuollon tekniikan ja rakentamisen instituutti SOTERA. 50 s. Arkkitehtiosaston julkaisuja 19/2002.

Joukkoliikenteen palvelutaso liikkumisesteisten ja iäkkäiden henkilöiden kannalta – Arviointiryhmän tulokset. Sipiläinen, P.; Efraimsson, K. & Kainu-Arra, R. 2000. Helsinki: Liikenneministeriö. 157. Liikenneministeriö, Mietintöjä ja muistioita B 9/2000.

Vammaiset vesille. Ohjeita pienten matkustaja-alusten, huviveneiden sekä venesatamien soveltamisesta vammaiskäyttöön. SIU julkaisuja 1/93. Suomen Invalidien Urheiluliitto ry. Helsinki. 1993.

Kartoitusohjeita

Ruskovaara, Anna (toim.): Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus; opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle, Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009.

ARVI - Asunnon arviointimenetelmä. Tietokanta ja työväline esteettömän asuinympäristön suunnittelua ja arviointia varten.

Ulkotilojen esteettömyyden kartoitus- ja arviointiopas Suunnittelu – Rakentaminen – Kunnossapito. Toim. Linnola, S.; Sipiläinen, P.; Tujula, P.; Verhe, I. & Åkerblom, S. 2005. Helsinki. Helsingin kaupungin rakennusvirasto HKR, Teknillinen korkeakoulu, Sosiaali- ja terveydenhuollon tekniikan ja rakentamisen instituutti SOTERA.

Esteettömyyden tila. Ohje esteettömyyskartoituksen tekemiseen tiepiireissä. Korhonen, Annu - Somerpalo, Sakari. Tiehallinnon sisäisiä julkaisuja 38/2002.

Housing enabler <http://www.jamk.fi/projektit/534> ja <http://www.enabler.nu/>